

INFORMAATIOSODANKÄYNTI POLIITTISESSA VAIKUTTAMISESSA

Harri Huopainen
Kandidaatintutkielma
Politiikan tutkimus
Yhteiskuntatieteet ja filosofia
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteet ja filosofia
Tekijä Harri Huopainen	
Työn nimi: Informaatio­sodankäynti poliittisessa vaikuttamisessa	
Oppiaine Politiikan tutkimus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 34
<p>Tutkimuksen aiheena on informaatio­sodankäynti poliittisessa vaikuttamisessa. Olen rajannut tarkastelun venäläiseen vaikuttamiseen, jota pyrin ymmärtämään refleksiivisen kontrollin teorian kautta. Lisäksi kytken tarkastelun myös kylmän sodan historialliseen taustaan. Tämä jättää tarkastelun ulkopuolelle huomattavan määrän informaatioympäristössä tapahtunutta ja tapahtuvaa vaikuttamista täysin laillisesta toiminnasta lain ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan. Refleksiivinen kontrolli on vaikutettavan päätöksentekoprosessiin vaikuttamiseen pyrkivien menetelmien joukko, joka kehitettiin 1960-luvun alussa alkujaan oman väestön kontrollin tarpeesta. Tästä soveltaminen laajeni sotilaalliseen toimintaan, sekä ulospäin suuntautuvaan vaikuttamiseen. Menetelmä perustuu ajatukseen, että todellisuus on objektiivinen, mutta yksilöiden ja joukkojen käsitykset todellisuudesta poikkeavat toisistaan. Tapaan hahmottaa todellisuus on mahdollista vaikuttaa, tai todellisuuskäsitystä voidaan hämärtää informaatiota annostelemalla ja näin vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja päätöksentekoon. Samalla on olennaista suojata omat toimijat vastapuolen informaatiovaikutukselta. Teoria perustuu systeemiseen ajatteluun ja ajatukseen toiminnasta systeemien välisenä vuorovaikutuksena. Menetelmä on skaalautuva ja lähteaineiston mukaan ajattelua pyritään soveltamaan niin pataljoonataso­n operaatioissa taistelukentällä, kuin valtioiden välisissä konflikteissa sodan ja rauhan olosuhteissa. Riippuen tasosta, systeeminä voidaan hahmottaa yksinkertaisimmillaan vaikkapa pienehkö yksikkö taistelukentällä, tai monimutkaisimmillaan valtio väestöineen.</p> <p>Pyrin tarkastelemaan, millä tavoin erilaiset tunnistetut vaikuttamisen keinot eri kanavissa asettuvat refleksiivisen kontrollin teoriaan. Samalla tuon esiin ongelmia, joita informaatiovaikuttamisen tutkimukseen liittyy. Keskeisimpiä ongelmia ovat nähdäkseni mahdollisuudet toimia hyvin monin tavoin erilaisilla alustoilla pitkällä aikajänteellä. Tällöin selkeästi rajattu suppea tutkimuskohde hankaloittaa kokonaisuuden hahmottamista. Keskeinen ongelma on myös internetaikakauden informaatioympäristössä itsessään, joka ilman ulkoisia manipulointirytyksiäkin olisi moniääninen, eripurainen ja sirpaloitunut.</p>	
Asiasanat: informaatiovaikuttaminen, poliittinen vaikuttaminen, manipulointi, informaatio­sodankäynti, refleksiivinen kontrolli, sosiaalinen media	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisälllys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusmenetelmä ja kysymykset	2
1.2 Aineisto	3
2. Refleksiivinen kontrolli	4
2.1 Eräs tapa hahmottaa informaation syöttämistä	9
2.2 Sodan käsitteestä	11
3. Toiminnan periaatteita ja tavoitteita	14
3.1 Historiallista taustaa	18
3.2 Toiminnan ilmenemismuotoja käytännössä	19
3.3 Todellisuuskäsityksen hämärtäminen	21
3.4 Sosiaalisen median toimintalogiikka	22
3.5 Vaikuttaminen internetaikakaudella ja populismi	23
4. Tapausesimerkkejä	24
4.1 Brexit	25
4.2 Italia	26
4.3 Yhdysvallat	26
4.4 Kuinka merkittävä ilmiö lopulta on?	29
5. Päätelmät	30
LÄHTEET	35

1. Johdanto

Tutkielmani käsittelee informaatio- ja viestintäpolitiikkaa poliittisessa vaikuttamisessa refleksiivisen kontrollin teorian viitekehyksen kautta tarkasteltuna. Pääpaino on ei-toivotussa vaikuttamisessa, joka on osin laitonta, osin tulkinnanvaraista ja jossa vaikuttajien todelliset motiivit ja identiteetit pyritään hämäämään. Teoreettinen tausta rajaa informaatiovaikuttamisen tarkastelun lähinnä venäläisten toteuttamaan informaatiovaikuttamiseen. Muista teoreettisista lähtökohdista ja muiden toimijoiden tekemään vaikuttamiseen en tässä tutkimuksessa puutu, vaikka on tiedossa, että internetialustoilla tehdään jatkuvasti erittäin paljon vaikuttamisoperaatioita. Alkaen valtiollisten toimijoiden poliittisista vaikutuspyrkimyksistä ja päätyen yritysten markkinointiin ja yksittäisten ihmisten tai ryhmien vaikutuspyrkimyksiin. Toiminta vaihtelee täysin avoimesta ja lain puitteissa tapahtuvasta toiminnasta laittomiin ja salattuihin vaikutuspyrkimyksiin.

Aiheen valintaan vaikutti se, että venäläinen vaikuttaminen on Suomen kontekstissa aina ajankohtaista ja se, että aiheesta on olemassa lähdemateriaalia myös refleksiivisen kontrollin näkökulmasta. Samoin toiminta kytkeytyy nähdäkseni mielenkiintoisesti jo kylmän sodan aikaiseen ideologiseen kamppailuun, jota toteutettiin myös informaatio- ja viestintäpolitiikassa. Yhtenä innoituksena aiheen valintaan toimi myös mielestäni usein pintapuolinen käsittely, rajautuen esim. internetin vihapuheeseen tai äärioikeiston propagandaan, ts. rajatusti vain tiettyihin ilmenemismuotoihin ilman, että taustalla vaikuttavia toimintatapoja tai tavoitteita tuotaisiin onnistuneesti esiin. Aiheen laajuudesta johtuen joudun avaamaan tausta-ajattelua ja kokonaisuuksia varsin laajalti. On hyvin hankalaa rajata muutamia pieniä osa-alueita tarkasteluun suppealla taustoituksella. Tällainen rajattu tarkastelu edellyttäisi, että sekä tutkijalla, että potentiaalisilla lukijoilla olisi valmiiksi laaja pohjatieto ja jaettu ymmärrys toiminnan kokonaisuudesta ja käsitteistöä.

Ukrainan sodan eskaloituminen on aiheuttanut muutoksia myös lähteaineistossa esiteltyyn vaikuttamisen kenttään, mutta missään nimessä vaikuttamisen määrä ei ole ainakaan vähentynyt. Venäjän valtiolliset uutistoimistot Russian Today ja Sputnik, jotka on useissa tutkimuksissa (ja toimijoiden omissa lausunnoissa) todettu informaatio- ja viestintäpolitiikan työkaluiksi, (Pomerantsev 2019 s. 112) on suljettu EU:n ja Yhdysvaltain alueelta, tai niiden toimintaa on pyritty rajaamaan. Kuitenkin nykyisessä informaatioympäristössä viestien levittäminen onnistuu ja viestien ja toimijoiden rajaaminen ulkopuolelle on hyvin hankalaa. Teknisten hankaluuksien lisäksi informaatiovirtoihin

puuttuminen asettuisi myös ristiriitaan sananvapauden ja vapaan mielipiteiden ja tiedon välittämisen kanssa. Kuinka rajoittaa ja määritellä ei toivottu vaikuttaminen, joka lähtökohtaisesti toimii sananvapauden piirissä olevan ilmaisun ja laittomuuden rajalla ja jonka työkaluina on sinänsä oikean tiedon, yhteiskunnassa vallitsevien diskurssien ja todellisten erimielisyyksien, sekä vaihtoehtoisten tulkintatapojen hyödyntäminen yhdistettynä valheelliseen ja vääristeltyyn tietoon ja sekaviin salaliittoteorioihin?

1.1 Tutkimusmenetelmä ja kysymykset

Toiminnan teoreettisen kuvaamisen lisäksi tutkimusmenetelmäni on käsiteanalyysi. Pyrin siis esittämään mitä nämä käsitteet tarkoittavat käytännön tasolle tuotuna. Lopuksi analysoin esimerkkien kautta, millä tavoin tietyt vaikutusoperaatiot asettuvat tätä teoreettista taustaa vasten. Aluksi avaan refleksiivisen kontrollin teorian käsitettä ja sen historiallista taustaa. Toiseksi pyrin selvittämään sen mahdollisia soveltamismahdollisuuksia internet aikakaudella käyttäen internetin ja sosiaalisen median alustoja, jotka tarjoavat ennennäkemättömiä mahdollisuuksia sanomien levittämiseen siten, että niiden alkuperää ja taustamotiiveja on hyvin hankala jäljittää. Samoin pyrin selvittämään informaatiovaikuttamisen ja yleisiä määritelmiä ja mahdollisia täsmällisempiä tapoja määrittää näitä.

Samoin tuon esiin sen, että sosiaalisen median toimintaperiaatteet, ansaintalogiikka, mahdollisuudet manipuloida hakutuloksia, sekä mahdollisuudet kerätä käyttäjäanalytiikkaa soveltuvat hyvin myös informaatiovaikuttamisen työkaluiksi. Analytiikkatyökalut, joiden avulla voi kohdistaa mainontaa, mahdollistavat myös erilaisten somekuplien tunnistamisen ja hämäräperäisen poliittisen viestinnän näille ryhmille. (esim. Pomerantsev 2019 s. 161–162). Tämä internetalustojen logiikka myös yhdistää toimintatapoja riippumatta päämäärästä. Huomionarvoista on, että alkuvaiheessa internetalustoja käytettiin esimerkiksi autoritaaristen hallintojen vastustamiseen ja demokratian levittämiseen, mutta varsin pian alustoja opittiin käyttämään myös hallinnon välineenä samoin periaattein, miten hallintojen vastustajat toimivat. (MIT Tech. Rev. 14.8 2018) Hallintojen ym. suurempien toimijoiden suuremmat resurssit mahdollistavat tehokkaamman vaikuttamisen myös siten, että toimintaa ei voida suoraan yhdistää hallintoon, vaan hallinto pystyy väittämään, että masinoiduissa kampanjoissa (johon tavalliset ihmisetkin lähtevät mukaan, mikäli vaikuttaminen onnistuu) on kyse vain ”tavallisista ihmisistä hyödyntämässä sananvapauttaan.” (esim. Pomerantsev 2019 s. 43).

Aiheen tarkastelulle olennaista on nähdäkseni myös se, että yleiseen keskusteluun ns. ”hybridisodankäynti” ja informaatiovaikuttamisen tapaiset käsitteet nousivat Suomessa keskusteluun v. 2014 Krimin valtauksen jälkeisenä aikana. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä tässä vaiheessa Euroopan turvallisuuspoliittinen tilanne muuttui merkittävästi ja murroskohta voidaan hahmottaa toiseksi keskeiseksi turvallisuusympäristön muutokseksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisenä aikana syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen. Lisäksi aikakaudelle leimallista oli internetin ja sosiaalisen median ilmestyminen, joka lisäsi kamppailuun uuden tason ja jolle ei ole suoraa vertailukohtaa aiemmassa historiassa. Kuitenkaan menetelmissä ja päämäärissä ei ole sinänsä mitään uutta ja sodan ja konfliktin käsitteiden ja rajojen hämäryys ja hämärtäminen tunnetaan jo esimodernissa sodankäynnin teoriassa. Tämän johdosta avaan myös sodan käsitettä ja erilaisia tapoja ymmärtää ja määritellä konflikti.

Tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat seuraavat kysymykset:

Miten käsite informaatiovaikuttaminen määritellään ja kuinka sen voisi määritellä?

Mitä on refleksiivinen kontrolli erityisesti informaatiovaikuttamisen näkökulmasta?

Millä tavoin informaatiovaikuttaminen vaikuttaa sodan käsitteeseen?

Millaisia muotoja vaikuttaminen saa tämän päivän mediaympäristössä?

1.2 Aineisto

Lähdemateriaaliksi valikoitui Antti Vasaran Maanpuolustuskorkeakoululla v. 2017 julkaistu diplomityö ”Refleksiivisen kontrollin mallit ja vastustajan päätöksentekoon vaikuttaminen Venäjän sotaharjoituksissa 2010-luvulla” ja tämän pohjalta v. 2020 julkaistu kirja ”Theory of Reflexive Control, Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy”, jotka ovat mielestäni parhaat löytämäni Suomessa tuotetut teokset refleksiivisen kontrollin teoriasta. Tutkielmani kannalta hankalaa on, että näiden pääpaino on sotilasoperaatioissa ja informaatiiosodankäyntiä ilman sotilaallisen voiman ulottuvuutta sivutaan vain paikoittain. Toisaalta teoksen tarkastelutapa auttaa hahmottamaan menetelmää laajemmin, samoin kuin venäläisten kokonaisvaltaista ja ajallisesti pitkäjänteistä tapaa ymmärtää konflikti.

Historiallista taustoitusta internetaikaa edeltävästä informaatiovaikuttamisesta ja 2000- luvulle asti ulottuvaa tarkastelua löysin Ion Pacepan teoksesta Disinformation.

Kirjoittaja on v. 1978 länteen loikannut romanialainen tiedustelukenraali ja hän oli korkearvoisin tiedustelu-upseeri, joka loikkasi länteen ennen Neuvostoliiton hajoamista. Teos tarjoaa mielestäni erinomaisia työkaluja hahmottaa modernia vaikuttamista historiallista taustaa ja laajempia kokonaisuuksia vasten. Tämän lisäksi luin toimittaja Jessikka Aron teoksen Putinin Trollit ja Peter Pomerantsevin teoksen This Is Not Propaganda, jotka ovat moderneja toimittajien kirjoittamia kuvauksia ja analyyssejä informaatiovaikuttamisesta internetin aikakaudella. Aron kirjan pääpaino on Venäjässä, Pomerantsev sen sijaan käsittelee useita muitakin operaatioita ympäri maailmaa valtiollisista toimijoista ISIS:n vaikuttamiseen ja kytkee tarkastelua myös laajemmin jälkimodernille ajalle tunnusomaiseen informaatioympäristön laajenemiseen ja pirstaloitumiseen, sekä tapoihin hahmottaa todellisuus. Erityisesti Pomerantsevin teos onnistuu tarkastelussaan kytkemään informaatiovaikuttamisen laajempiin kokonaisuuksiin, kuten kylmän sodan taustaan ja tämän päättymisen aiheuttamaan suurten kertomusten häviämiseen, objektiivisuuden mahdollisuuden kyseenalaistamiseen arvojen hajautuessa, sekä sosiaalisen median mekanismeihin ja populismiin ajan ilmentymänä.

Tämän lisäksi käytin aineistona useita löytämiäni artikkeleja ja tutkimuksia eri tietokannoista, joissa käsiteltiin refleksiivistä kontrollia sekä yleisesti, että poliittisen vaikuttamisen näkökulmasta. Erityisesti Yhdysvaltojen presidentinvaalien jälkipyykkiin liittynyt tutkimus on tuottanut paljon lähdemateriaalia vuodesta 2017 alkaen. Käyttämäni tutkimukset on julkaistu eri alustojen ja instituutioiden kautta, mm. Euroopan komissio, Leeds Beckett University, Nato, Royal Military College of Canada, Connections ja Journal of Information Warfare kautta.

2. Refleksiivinen kontrolli

Refleksiivisen kontrollin teoria jakautuu karkeasti luovaan ja tuhoavaan refleksiiviseen kontrolliin. Luovia metodeja käyttämällä vastustajaan pyritään vaikuttamaan tämän tietämättä informaatiota syöttämällä siten, että vaikutettava päätyy näennäisen itsenäisesti tekemään itselleen epäedullisia ratkaisuja, jotka ovat vaikuttajan edun mukaisia. Tuhoavia menetelmiä sovellettaessa vaikutettavan päätöksentekoprosessia pyritään heikentämään ja häiritsemään aiheuttamalla sisäisiä jännitteitä, sekaannusta ja epävarmuutta. (Vasara 2017 s. 94). Käsite yhdistetään useimmiten informaatioisodankäyntiin, mutta venäläisessä lähdemateriaalissa toimintaa tarkastellaan sekä sotilaallisten operaatioiden osana, että rauhanaikaisessa vaikuttamisessa. Tätä kokonaisvaltaista suhtautumista ja monia keinoja yhdistävää vaikutusta kuvataan lännessä usein hybridisodankäynnin ja hybridivaikuttamisen käsittein.

Teorian ydin kiteytyy hyvin suoralla lainauksella, jossa teorian keskeisen kehittäjän ajatus tiivistyy: ”Lefebren .. ajatus kahdesta eri tavasta toteuttaa kontrollia: kognitiivisesta, jossa yritetään muuttaa vihollisen informaation prosessointia, sekä informatiivisesta, jossa valitaan viestit, jotka viholliselle annetaan. Tätä jakoa hyödynnetään yhä. Lisäksi Lefebvre jakaa kontrollin kahdentyyppiseen: konstruktiviseen eli luovaan refleksiiviseen kontrolliin, jossa viholliseen tai omiin kansalaisiin vaikutetaan niin, että he vapaaehtoisesti tekevät päätöksen, joka on edullinen hallitsevalle osapuolelle, ja tuhoavaan refleksiiviseen kontrolliin, jossa metodia käytetään tuhoamaan, lamauttamaan tai neutralisoimaan vihollisen päätöksenteon prosesseja ja algoritmeja” (Lefebvre, 1984b, s. 144–145 via Vasara 2017 s.65–66).

Onnistunut refleksiivisen kontrollin toteuttaminen edellyttää suurta tietomäärää vastustajasta ja tämän päätöksentekoprosessin tuntemista. Poliittisen vaikuttamisen kontekstissa tällä tarkoitetaan vaikutettavan yhteiskunnan, sen poliittisten diskurssien ja olemassa olevien jännitteiden ja eri ryhmiin kuuluvien ihmisten kognitiivisten vinoumien tuntemista. Tällöin voidaan muokata informaatioyötteet, jotka vaikuttavat vaikutettavan käsitykseen todellisuudesta, jotta kohde saadaan tekemään näennäisesti itsenäinen ratkaisu, jonka vaikuttaja haluaa saada hänet tekemään. Lisäksi päämääränä voi olla myös tilannekuvan hämärtäminen, sekä todellisuuden hahmottamisen hankaloittaminen tarjoamalla useita vaihtoehtoisia tulkintapoja, jolloin voidaan hankaloittaa päätöksentekoprosessia. Poliittisessa vaikuttamisessa tähän liittyy totuuden peittäminen vaihtoehtoisten tulkintatapojen ja erilaisten salaliittoteorioiden joukkoon; Jotkut uskovat osan tarinoista, monet ihmiset ymmärtävät, että heille valehdellaan, ja vaihtoehtoisten tarinoiden verkosta on mahdotonta hahmottaa objektiivista totuutta. Parhaimmillaan voidaan aiheuttaa päätöksentekoprosessin lamaantumisen, tai vähintään saadaan lisättyä epäluottamusta ja kitkaa systeemin sisällä toimivien toimijoiden välille. (esim. Vasara 2017 s. 97, Vasara 2020 s. 36).

Historiallisesti metodin lopullinen synty ja teoreettinen kehittäminen ajoittuu n. 1960- luvun alkuun. Taustaksi on esitetty sitä, että Neuvostoliitossa ymmärrettiin Stalinin kauden jälkeen tarve toteuttaa kontrollia muutoin, kuin teloituksien ja vankileirien avulla. Refleksiivistä kontrollia, jossa päätöksentekijöiden tavoitteet istutettiin oman väestön ajatusmaailmaan, sovellettiin ensin omaan väestöön. Tästä menetelmän soveltaminen levisi sen yhdistämiseen sotavoiman käytössä, ja myöhemmin vaikuttamiseen ulkomailla. (Vasara 2020 s. 32). Myös nykyaikana omaan väestöön kohdistuva vaikuttaminen on tärkeässä roolissa (Pomerantsev 2019 s.33).

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että menetelmän keskeisen kehittäjän Vladimir Lefebren, joka muutti myöhemmin Yhdysvaltoihin, mukaan KGB alkoi tutkia menetelmää ja v. 1968 eteenpäin aihe julistettiin Neuvostoliitossa salaiseksi. Tätä väitettä ei tue se, että aiheen käsittelyä jatkettiin julkisesti erilaisissa konferensseissa ja alan kirjallisuudessa sotilaallisen toiminnan näkökulmasta, mutta jättää avoimeksi mahdollisuuden, että KGB:n piirissä tehtiin salaista tutkimusta menetelmän soveltamiseen liittyen. Samoin pidettiin mahdollisena, että käsite itsessään ei ollut salainen, sillä se löytyi myös Neuvostoliiton virallisesta sanakirjasta, mutta sen sijaan varsinaiset käytännön sovellukset olivat salaisia. (Vasara 2020 s.37–38.). Mikäli näin on, lienee mahdollista, että menetelmää olisi käytetty kylmän sodan aikaisissa disinformaatiokampanjoissa ym. vaikuttamisessa Neuvostoliiton toimiessa ulkomailla kommunistipuolueiden ja erilaisten peitejärjestöjen kautta pyrkiessään levittämään ideologiaansa ja vaikutusvaltaansa.

Lähdeaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että menetelmä on nykyäänkin merkittävässä roolissa Venäjällä ja edes Neuvostoliiton hajoaminen ei vähentänyt aiheen käsittelyä ammatillisissa julkaisuissa. Aiheen tarkastelua jatkettiin läpi 1990 luvun ja 2000-luvulla aineistoon on ilmestynyt mietintöjä siitä, millä tavoin metodia voidaan soveltaa modernissa informaatioavaruudessa vaikuttamalla sekä sotatoimiin liittyen, että varsinaisen sodan ulkopuolella. Tosin on myös huomioitava, että useissa venäläisissä lähteissä informaationsodan teoreettisissa tutkimuksissa lähestytään myös ongelmaa myös sitä kautta, että toimet olisivat ulkovaltojen Venäjään kohdistamaa informaatiovaikuttamista, eikä heidän omaa toimintaansa. Lisäksi on huomionarvoista, että suomalaisessa tutkimuksessa onnistuttiin löytämään vain yksi menetelmään kriittisesti suhtautuva kirjoitus ja lisäksi lähdeaineiston mukaan ei ollut viitteitä mahdollisista kilpailevista teoreettisista taustoista. (Vasara 2017 s. 157, Vasara 2020 s.47).

Voitaneen siis hyvin perustein olettaa, että refleksiivisen kontrollin teoria on Venäjällä vieläkin merkittävässä asemassa. Samoin löytämissäni ulkomaisissa tutkimusartikkeleissa, joissa aihetta tutkittiin informaatiovaikuttamisen näkökulmasta, teoreettisena taustana käytettiin nimenomaan refleksiivistä kontrollia pyrittäessä hahmottamaan toimintatapoja ja pitkän tähtäimen tavoitteita. Tosin monessa artikkelissa myös mainittiin, että merkittävä osa saatavilla olevasta teorian tutkimuksesta on länsimaista tutkimusta, jota on käytetty yritettäessä hahmottaa venäläistä vaikuttamista.

Venäläinen systeeminen ajattelu, jossa ongelmia lähestytään toisiinsa vaikuttavien tekijöiden systeeminä verrattuna läntiseen tapaan, jossa ongelmat pilkotaan erikseen ratkaistaviksi osaongelmiksi hankaloittaa mielestäni myös aiheen tutkimista. Kuinka

rajata tutkimusaihe siten, että toiminnan kokonaisuus pysyy ymmärrettävänä, mikäli toiminta itsessään perustuu lukuisien toimijoiden näennäisesti toisiinsa liittymättömään toimintaan siten, että yhden rajallisen vaikutustavan analysointi ei itsessään mahdollista kovin vakuuttavaa analyysia. Venäläisen ajattelun mukaan refleksiivinen kontrolli on mahdollista vain, mikäli sota ymmärretään holistisena systeemien välisenä kamppailuna. Useimmissa johtamisen teorioissa vastustaja ymmärretään tekijänä, jonka toimiin ei voida ulkoa vaikuttamaan, vaan vastustajan toimia joudutaan ennakoimaan erilaisiin skenaarioihin varautumalla. Sen sijaan venäläisen ajattelun mukaan hyödyntämällä onnistuneesti refleksiivistä kontrollia ja vastustajan käsitykseen todellisuudesta vaikuttamalla toiminta muuttuu vastustajan toimien ennakoinnin sijaan tulevien tapahtumien määrittelemiseksi. (Vasara 2020 s.47).

Venäläinen holistinen suhteutuminen näkyy myös toiminnan skaalautuvuudessa, sitä katsotaan voitavan soveltaa niin taktisella, operatiivisella, strategisella, kuin geopoliittisella tasolla (Vasara 2020 s.67). Antti Vasara on ratkaissut käsitteen ongelman argumentoimalla, että refleksiivinen kontrolli voidaan ymmärtää eräänlaisena kattokäsitteenä, jonka käytännön soveltamiseen ja menetelmiin kohdistuu jatkuvaa tutkimusta ja debattia. Tämä on mahdollistanut tiettyjen vaikuttamiskeinojen analysoinnin holistisen hahmottamisen kautta tilanteissa, jolloin selvemmin rajattu määritelmä törmää ongelmiin. Toisaalta tämä voidaan nähdä myös riskinä, ts. hyvin monet mahdollisesti eriäviin teorioihin pohjautuvat toimet voidaan halutessaan soveltaa refleksiivisen kontrollin kehikkoon, mikäli käsitteen merkitystä laajennetaan riittävästi. Kuitenkin päämääränä on vaikuttaa päätöksentekoketjuun ja komentajaan, olipa vaikutettava komentaja sitten pataljoonan komentaja tai valtion johto (Vasara 2020 s.67). Joko suoraan siten, että pyritään saamaan johto tekemään vaikuttajalle edullisia päätöksiä, tai tuhoavin menetelmin lamauttamaan päätöksentekoa, ja sitomalla vaikutettavan resursseja uusien ongelmien ratkomiseen.

Nykyajassa sosiaalisen median käytön katsotaan mahdollistavan informaation keräämisen ja informaatiopakettien syöttämisen vastustajan systeemiin siten, että voidaan vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja pakottaa sotilaallinen ja poliittinen johto reagoimaan. Samanaikaisesti voidaan vaikuttaa mielipiteisiin siten, että ryhmien väliset jännitteet kasvavat ja valtion johto saadaan näyttämään kyvyttömältä. Tällaiset operaatiot, erityisesti niiden pitkäaikainen kumuloituva vaikutus, heikentää sotilaallisen ja poliittisen johdon toimintaa ja sekoittaa viranomaisten toimintaa. (Raskin 2015 via Vasara 2020 s. 60–61). Hieman toisin sanoin ilmaistuna, informaatioaseen käyttö vaikuttaa näkymättömän säteilyn tavoin

kohteisiinsa. Väestö ei huomaa tulevansa vaikutetuksi ja sen takia se ei kytkä päälle puolustautumismekanismejaan. (Veprintsev et. al. via Pomerantsev 2019 s.107)

Yleisenä nyrkkisääntönä menetelmästä todettiin, että luova refleksiivinen kontrolli vaatii yleensä enemmän aikaa, kuin tuhoavan menetelmän soveltaminen ja pyrkimykset sen toteuttamiseen sopivat siksi paremmin strategisen tason päämäärien ajamiseen. Sen sijaan taas tuhoavat toimet, joilla pyritään lamauttamaan ja sekavoittamaan vastustajan päätöksentekoketjua muistuttavat enemmän tavanomaista informaatio- ja psykologista sodankäyntiä ja toimet voidaan käynnistää lyhyemmällä varoitusajalla ja alemmilla taktisilla tasoilla. (Vasara 2020 s.65). Informaatiovaikuttamisen kontekstissa tätä voidaan nähdäkseni havainnollistaa siten, että pitkällä aikavälillä eri kanavia yhdistämällä tehty vaikuttaminen, yhdistettynä esim. kahdenvälisen taloudellisen yhteistyön hyödyntämiseen, pyritään saamaan vaikutettavan maan asenneilmapiiri ja poliittinen johto itselle myönteiseksi, voidaan nähdä luovan refleksiivisen kontrollin soveltamisena. Sen sijaan vaikkapa puhjenneiden levottomuuksien (joko itsestään syntyneiden, tai ulkoa luotujen) lietsominen aktiivitoimin ja näihin liittyvän tiedon laajamittainen levittäminen eri kanavissa, esiintymällä esimerkiksi (someissa ja todellisessa maailmassa) vastakkaisten puolten radikaaleina siten, että tilannetta saadaan eskaloitua ja voidaan pakottaa poliittinen ja sotilaallinen johto toimimaan, voidaan nähdä tuhoavan refleksiivisen kontrollin soveltamisena.

Keskeinen ero refleksiivisen kontrollin ja muiden propaganda- ja vaikutusmenetelmiin verrattuna on se, että ihanteellisessa tapauksessa refleksiivisen kontrollin kohde ei tiedä tulevansa vaikutetuksi, tai vähintäänkään kohde ei hahmota, mikä taho häneen pyrkii vaikuttamaan. Refleksiiviselle kontrollille on keskeistä, että kyetään vaikuttamaan vastustajaan, mutta samalla pyritään itse suojautumaan refleksiiviseltä kontrollilta ja muilta ulkopuolelta tulevilta vaikutteilta. Tätä taustaa vasten voidaan myös sanoa, että onnistunut suojautuminen ulkopuolelta tulevilta vaikutteilta mahdollistaa myös refleksiivisen kontrollin, tai muuhun teoriaan perustuvan omien joukkojen (tai väestön) hallinnan. (Vasara 2020 s. 19). Näin myös lähdeaineiston perusteella toimitaan, esimerkiksi Venäjällä merkittävä osa informaatiovaikuttamisesta kohdistuu omaan väestöön (Pomerantsev 2019 s.33) ja saman aikaisesti pyritään estämään ulkoisten vaikutteiden leviäminen omassa väestössä, olipa kyseessä sitten länsimainen media, tai erilaisten kansalaisjärjestöjen toiminta. Tätä taustaa vasten tulee ymmärrettävämmäksi esim. erilaisten ulkomailta tuettujen kansalaisjärjestöjen toiminnan estäminen. Ideologiset vaikutteet hallinto

kokee uhaksi, koska ne muodostavat epävakauttavan, ulkoisia ideologioita edustavan tekijän, ja tämän johdosta toiminta halutaan estää.

Metodit itsessään eivät ole uusia, mutta modernissa vaikuttamisessa menetelmät ovat muokattu uudessa teknologiaympäristössä toimimista varten ja nykyiset alustat, erityisesti sosiaalisen median kanavat yhdistettynä muihin kanaviin tarjoavat ennenäkemättömän tehokkaita kanavia toiminnalle ja refleksiivisen kontrollin soveltamiselle. (Raskin 2015 via Vasara 2020 s. 60–61) Samoin tulee muistaa, että epäsuora vaikuttaminen on huomattavasti internetiä ja printtilehdistöä vanhempi idea. Selvästi tämä näkyy esimerkiksi Sun Tzu:n ajatuksissa ja roomalaisten ”divide et impera” periaatteessa, ts. hajotetaan epäsuorin menetelmin organisoitu vastarinta saamalla toimijat eripuraisiksi, epäluuloisiksi toisiaan kohtaan ja ehkä sotimaan toisiaan vastaan, jolloin heikkoja hajanaisia toimijoita on helpompi hallita itse.

Informaatiovaikuttamisen kontekstissa tulee myös muistaa, että vaikuttaminen muuttuu onnistuessaan ajan myötä itsestään toimivaksi. Onnistunut vaikuttaminen vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja tapaan hahmottaa maailma, jolloin onnistutaan vaikuttamaan käyttäytymiseen ja ihmiset alkavat oma-aloitteisesti toistamaan haluttuja narratiiveja myös ilman ulkopuolista vaikuttamista. Onnistuessaan vaikutusoperaatiot saadaan syötettyä vaikutettavan poliittiseen diskurssiin siten, että vaikutus muuttuu osaksi poliitikkojen puhetta, median narratiiveja ja todellista kansalaiskeskustelua, unohtamatta erilaisia salaliittoteorioita. Erityisesti kylmän sodan aikaisia aktiivitoimia arvioiden voinee myös käydä niinkin, että disinformaatio jää elämään pitkäksi aikaa todellisuudeksi tai vaihtoehdoksi yleisen käsityksen rinnalle vielä pitkiksi ajoiksi sen jälkeen, kun varsinainen vaikuttaminen on jo loppunut. Esimerkkeiksi tällaista käyvät vaikkapa Neuvostoliiton syöttämät salaliittoteoriat CIA:n osuudesta Kennedyn murhaan ja teorit AIDS:sta Yhdysvaltalaisten mustaa väestöä vastaan kehittämänä viruksena. (Pomerantsev 2019 s.157).

2.1 Eräs tapa hahmottaa informaation syöttämistä

Refleksiivisen kontrollin toiminnan periaatetta havainnollistan ns. OODA (Observation – Orientation- Decision – Action) loop päätöksentekokehän pohjalta. Tämä tapa pohjautuu A Yangin artikkelin Reflexive Control and Cognitive Vulnerability (Journal of Information Warfare 2019, Vol. 18, No. 3) tutkimukseen, jossa refleksiivisen kontrollin toimintaa havainnollistettiin tätä vasten. Tämän luvun teksti perustuu kokonaisuudessaan kyseiseen artikkeliin, ellei erikseen mainittu. Kirjoittajan mukaan refleksiivisen kontrollin malli

yhdistettynä yhdysvaltalaisen sotateoreetikko John Boydin teoriaan mahdollistaa sen ymmärtämisen, miksi kognitiivisia vinoumia hyödyntävien informaatiopakettien annostelu vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja päätöksentekoon. (Yang 2019 s. 100)

Informaatioidankäynnissä etulyöntiasema on nimenomaan aktiivisten toimien tekijällä ja informaatiopsyötteen manipuloijalla, sillä vaikutettava on pakotettu reagoimaan ennalta suunniteltuihin toimiin. Erityisesti silloin, jos vaikutettavan doktriini ja lainsäädäntö estää vastaavan toiminnan, jolloin vaikutettava jää passiiviseksi osapuoleksi. Samoin tuhoavien menetelmien toimivuutta voi hahmottaa sitäkin kautta, että missä tahansa inhimillisessä kanssakäymisessä on helpompaa aiheuttaa kitkaa ja erimielisyyksiä ja kiinnittää huomiota epäkohtiin, kuin tehdä harmonista yhteistyötä luoden jotakin hyödyllistä.

John Boydin mallin mukaan ihminen (tai ryhmä) tekee havaintoja, jonka pohjalta siirrytään orientaatiovaiheeseen. Havaintovaiheeseen sisältyvät kanssakäymisessä saatava informaatio, tapahtuvat asiat ja ulkoa tuleva informaatio. Orientoitumiseen, ts. siihen, kuinka havaintoihin suhtaudutaan, vaikuttavat monet tekijät; vaikutettavan kulttuurillinen traditio, aiemmat kokemukset, henkiset kyvyt ja uusi informaatio, jonka pohjalta ihminen tekee analyysin ja synteesin. Nämä tekijät toimivat myös informaation suodattimina. Tämän jälkeen siirrytään päätöksentekovaiheeseen ja toimintaan, jonka jälkeen sykli alkaa alusta.

Tämän mallin Yang yhdisti Daniel Kahnemanin psykologiseen teoriaan, jonka mukaan ihmisen ajattelu jakautuu karkeasti kahteen kategoriaan; kategorian 1 nopeaan ajatteluun, jossa ajattelu tapahtuu nopeasti, vain vähäisin henkisin ponnisteluin ja ei tietoisesti hallitusti. Kattegoria 2 sisältää monimutkaisia, syvällistä ajattelua vaativat ajatusprosessit. Kirjoittajan mukaan kategorian 1:n tunnereaktioiden, taipumusten ja ”mielen oikoteinä” toimivien kognitiivisten vinoumien alue on ihanteellinen alue soveltaa refleksiivistä kontrollia, vaikka teoriassa myös kategorian 2 ajatuksiin voitaisiin vaikuttaa. Näin siis vaikuttaja syöttää muotoiltuja informaatiopaketteja havaintovaiheeseen. Teoriassa, mikäli vaikuttajalla kuviteltaisiin olevan täydelliset tiedot vaikutettavasta, voisi vaikuttaja ennakoita vaikutuksen tuloksen etukäteen. Samoin on mahdollista, ja todellisen maailman tilannetta vastaavampaa, seurata toiminnan vaihetta ja muokata uusia informaatiopsyötteitä vasten mukaan.

Tämä nopean ajattelun, tunnereaktioiden ja kognitiivisten vinoumien alueella toimiminen on sattumalta myös aluetta, jolla sosiaalisen median alustat toimivat yhtiöiden huomattua, että tällä alueella herätettävät reaktiot ovat helpoimpia sytyttää ja joilla ihmiset saadaan koukuttettua tehokkaimmin palveluiden sisältöön. Useiden sosiaalisen median alustojen toiminnan ytimessä on tunnereaktioiden (viha helpoimpana) herättäminen, ja

ryhmäidentiteettien vahvistaminen. (Aro 2019 s.16) Käytännössä ymmärretään, että vaikuttajan kontrolli ei koskaan ole täydellistä, sillä syötetyn informaation lisäksi kohteeseen vaikuttavat samanaikaisesti useat erilaiset ympäristöstä tulevat ristiriitaiset ärsykkeet.

Yangin argumentti on, että avoimet yhteiskunnat ovat alttiita refleksiiviselle kontrollille, sillä altistuminen useille sosiaalisen median ja muiden informaatioalustojen alustoille tarjoaa vaikuttajille useita kognitiivisia väyliä, joiden kautta voidaan vaikuttaa pahaa aavistamattomiin kohteisiin. Huomionarvoista on, että vastaava havainto löytyi jo Diane Chotikulin v. 1986 ilmestyneestä tutkimuksesta *The Theory of Soviet Reflexive Control in Historical and Cultural Perspective*, jonka mukaan vapaat yhteiskunnat ovat alttiita ”hajota ja hallitse” metodeille (Chotikul 1986 s. 19).

2.2 Sodan käsitteestä

Nähdäkseni on myös paikallaan avata ”sodan”, tai yhteiskuntien välisen kamppailun käsitettä. Länsimaissa ja suomalaisessakin mediassa sota mielletään useimmiten kansallisvaltioiden asevoimien väliseksi taisteluksi, tai kansallisvaltion armeijan tai valtioiden välisen liiton armeijoiden ja vaikkapa romahtaneen valtion heikommin organisoidun ja varustetun vastustajan väliseksi epäsymmetriseksi sodaksi. Tällöin sodaksi mielletään se vaihe, jossa konflikti on eskaloitunut asevoimien väliseen suoraan aseelliseen yhteenottoon ja tämä onkin yleisin määritelmä. Tämän ajattelun historiallinen tausta voidaan nähdäkseni jäljittää Euroopan maiden historiaan ja tästä historiasta kumpuavaan Napoleonin aikaiseen perusteokseen, von Clausewitzin ”Sodankäynnistä.” Tämän teoksen tunnetuin sitaatti on ”Sota on politiikan jatkamista toisin keinoin” (Clausewitz 1981 s.7) Tällä tavoin sota asettuu politiikan välikappaleeksi, joka alkaa, kun ”politiikan” normaalit keinot loppuvat, ja kun aseellinen ratkaisu Clausewitzille keskeisen ”ratkaisutaistelun” kautta suuntaan tai toiseen on saavutettu, politiikka jatkuu (Clausewitz 1981 s.11, s.70–71).

Sen sijaan toisen sotataidon ikaikaisen klassikon Sun Tzu:n kautta sotaa ja kamppailua voidaan tulkita huomattavasti laajemmin. Keskeinen ero Clausewitziin voidaan nähdäkseni kiteyttää virkkeeseen ”*Sotataidon huippu ei ole sadan voiton saavuttaminen sadassa taistelussa. Sotataidon huippu on vihollisen kukistaminen ilman taistelua.*” (Sun Tzu 1995 s.86). Huomionarvoista on, että Sun Tzu omistaa kokonaisen kappaleen vakoilijoiden käytölle kuvaten erikseen, kuinka olennaista on salata oma toiminta, sekä hämätä ja levittää virheellistä tietoa vastustajan keskuuteen. Samoin korostetaan vihollisen liittojen hajottamista ”*jo ennen kuin ne ehtivät muodostua*” ja epäluottamuksen herättämistä vihollisen hallitsijan

ja ministereiden välisiin suhteisiin. (Sun Tzu 1995 s. 87, s.94 ja 147). Onnistunut sotavoiman käyttö on jotakin, jota ihannelilanteessa käytetään vasta siinä vaiheessa, kun vastustaja on jo kukistettu, ts. sotilaalliselle voitolle on luotu edellytykset epäsuorin, ei aseellisin tavoin. Tai päämäärät saavutetaan parhaillaan ilman suoraa aseellista yhteenottoa.

Tällä tavoin Sun Tzu käsittelee sodankäyntiä strategisilla tasoilla, joihin osapuolten talous, kulttuuri ja politiikka kytkeytyy kiinteästi. Siinä missä Clausewitzin analyysin pääpaino liikkuu kineettisen sodan operatiivisella ja strategisella tasolla, Sun Tzu asettaa runsaasti painoarvoa sisäisen hajaannuksen aiheuttamiseen ja liittojen hajottamiseen. Samoin suuri painoarvo asetetaan tiedon hankintaan ja toisaalta vastustajan hämäämiseen, esimerkiksi syöttämällä vastustajalle virheellistä tietoa ts. vaikuttaa tämän käsitykseen todellisuudesta, jonka pohjalta vastustaja tekee vääriä ratkaisuja ja toisaalta oman toiminnan ja päämäärien salaamiseen. Näin ”sota” voidaan ymmärtää myös valtioiden ja kansojen välisenä jatkuvasti käynnissä olevana kamppailuna, joka käsittää talouden, diplomatian, kulttuurin ja informaatioympäristön osa-alueet ja jossa asevoimien välinen ”kuuma” sota, ”kineettinen vaihe”, on vain kamppailun näkyvin, tuhoisin ja riskialttein vaihe (Bogdanov & Tsekinov 2017 via Vasara 2017 s.101).

Tämän kaltaista tulkintaa tukevat myös lähdemateriaalista löytyneet lausunnot, esim.: ”*Venäjän sotilasdoktriinissa vuodelta 2014 todetaan, että tulevaisuudessa on pystyttävä sotilaallisten, poliittisten, taloudellisten, informaation ja muiden ei-sotilaallisten toimien integrointiin. Lisäksi hyödynnetään erikoisjoukkoja sekä vastustajan kansan keskuudessa lietsottavaa protestimielialaa...Tämän lisäksi informaatioteknologioiden avulla uhataan kansainvälistä rauhaa, turvallisuutta ja alueellista tasapainoa.* Olennaista on doktriinin arvio, jonka mukaan informaatio- ja kommunikaatioteknologioita tullaan käyttämään sotilaspoliittisiin tarkoituksiin.” (Putin 2014 s. 6–8 via Vasara 2019 s. 100).

Toiminta voidaan nähdä myös heikomman osapuolen toimintana. Venäjä ei ole toistaiseksi kyennyt eikä halunnut haastaa Natoa sotilaallisesti, mutta sen sijaan se on halunnut estää Neuvostoliittoon aiemmin kuuluneiden alueiden luisumisen länteen, pois omasta vaikutuspiiristään. Mikäli suora hyökkäys ei ole mahdollinen, voisiko kamppailua käydä epäsuorasti, tavalla, joka veisi pohjaa Naton artikla 5:n turvatakuilta ja joka olisi ei perinteisellä tavalla ymmärretysti sotilaallinen ja sellainen, ettei sitä voitaisi täysin kiistattomasti liittää valtiolliseen toimijaan? (Pomerantsev 2019 s.86). Tätä tukee myös venäläisten ammattijulkaisujen näkemys 1990- luvulta alkaen, jolloin Neuvostoliiton ajasta poiketen todennäköiset konfliktiskenaariot nähtiin niin, että avoimessa konfliktissa todennäköisesti jouduttaisiin taistelemaan liittoumaa vastaan epäedullisesta asemasta (Vasara

2020 s.45). Heikkouksia muilla osa-alueilla on voitu kompensoida vaikuttamalla informaatioavaruudessa ja luoda vaikutelmaa globaalista vaikutusvallasta jättäen ympäri maailmaa jälkiä vaikutusvallasta hakkeri-iskujen ja informaatio-operaatioiden myötä (Pomerantsev 2019 s. 226).

Mikäli informaatioulottuvuus mielletään yhdeksi sodan ja ideologioiden kamppailun rintamaksi, mitä rauha ja toisen suvereniteetin kunnioittaminen näissä oloissa tarkoittaa? Pomerantsev tarjoaa ratkaisuksi ”informaatorauhan” käsitettä, ts. moninapaisessa maailmassa suuret toimijat kunnioittaisivat rauhanoloissa toistensa suvereniteettia myös informaatioympäristössä. Kuten Pomerantsev toteaa, tämä on länsimaisen sananvapauden ja vapaan tiedonvälityksen ihanteiden vastaista ja merkitsi toteutuessaan vahvaa sensuuria, mutta suurten toimijoiden, kuten Kiinan ja Venäjän intressien mukaista. Venäjä pystyy hallinnoimaan omaa internetiympäristöään, sillä someyhtiöt ja it- alan yritykset joutuvat toimimaan yhteistyössä valtion kanssa, mikäli ne haluavat menestyä ja toimia vapaasti. Yhdistettynä valtion vahvaan kontrolliin mediasta, venäläiset voivat kontrolloida omaa internetiympäristöään huomattavasti länsimaita tehokkaammin ja soveltaa oman väestön kontrolliointiin osin samoja menetelmiä, joilla he pyrkivät vaikuttamaan ulkomaailmaan. Ukrainan sodan eskalaation myötä tilanne on korostunut useiden länsimaisten yhtiöiden, kuten Meta:n vetäytyttyä Venäjältä, tai tullessaan suljetuksi Venäjältä.

Kiinalla taas on jo pitkälle vietyä oma ”digitaalinen Kiinan muurinsa”, jossa kiinalainen internet pyritään toisaalta suojaamaan ulkoisilta vaikutteilta ja toisaalta pyritään estämään omien kansalaisten pääsy muun maailman internetiin. Samoin Kiinan median ja sosiaalisen median alustat ovat vahvasti sensuroituja ja valvottuja, sananvapautta on tiettyyn rajaan asti, mutta rajan ylittäviin sanomisiin puututaan nopeasti. (Pomerantsev 2019 s. 240). Tekniikan lisäksi tässä auttaa suuresti myös Kiinan omaleimainen kielialue, joka jo ilman erillisiä pyrkimyksiäkin jossain määrin erottaisi kiinalaisen ja englanninkielisen internetin toisistaan.

Lisäksi voidaan huomioida Kiinan ”kolmen sodan” doktriini, joka käsittää talouden, median ja laillisuuden ulottuvuudet. Pentagonin v. 2013 analyysin mukaan informaatioulottuvuus nousee tässä keskeiseksi ja jopa olennaisempaa kuin se, kenen armeija voittaa, on se, kenen hallitsema tarina voittaa hegemonisen aseman. Tästä käytännön esimerkkinä nähtiin kiinalaisten keinotekoisien saarien rakentaminen Etelä-Kiinan merelle, jonka jälkeen Kiina julisti suuret merialueet itselleen kuuluvaksi ja saavutti päämääränsä ampumatta laukaustakaan. (Pomerantsev 2019 s.242)

3. Toiminnan periaatteita ja tavoitteita

Internetaikakauden alussa vallitsi usein optimistinen käsitys vapaan tiedonvälityksen ja kommunikaation luomista mahdollisuuksista. Kylmän sodan jälkeisenä aikana usein uskottiin, että internet tekisi autoritaaristen hallintojen kontrollin hankalaksi mahdollistaessaan ihmisille vapaat mahdollisuudet kommunikointiin, tiedonhankintaan ja paikkansa pitävän tiedon levittämiseen. Vielä vuoden 2011 arabikevään aikana internet nähtiin yleisesti, ainakin länsimaissa, vapautta ja oikeudenmukaisuutta ajavien ihmisten työkaluna autoritaarisia hallintoja vastaan. (MIT Technology Review 14.8 2018).

Aineiston perusteella näyttää, että myös informaatiovaikuttaminen on mukautunut laajempaan yhteiskuntien, poliittisten ideologioiden ja tiedonvälityksen murrokseen. Voidaan sanoa, että kylmän sodan aikaisen maailman informaation rajallisuudesta ja hallittavuudesta on siirrytty saatavilla olevan informaation ylitarjontaan. (Pomerantsev 2019 s. 44). Tällaisessa ympäristössä parhaiten resursoidut toimijat voivat hukuttaa kanavat tiedon ylitarjontaan. Siinä, missä aiemmin kylmän sodan aikana operaatiot ovat usein olleet huolellisesti kehitettyjä ja pidemmällä tähtäimellä toteutettuja ”informaatiopakettien” levityksiä eri kanavia pitkin, on tullut mahdolliseksi myös vaihtelevan materiaalin syöttäminen eri kanaviin suurilla volyyymeilla. Lukuisat vaikutuskanavat, joilla voidaan vaikuttaa globaalisti, mahdollistavat myös narratiivien testaamisen ja hylkäämisen matalalla kynnyksellä. (Pomerantsev 2019, Yang 2019 s.113) Sivumennen sanoen tämä lukuisten pienten toimijoiden toteuttama suureen volyyymiin panostaminen on todettu toimivimmaksi tavaksi internetympäristössä yleensäkin, riippumatta siitä, mitä toiminnalla edistetään.

Poliittisen vaikuttamisen näkökulmasta venäläinen laaja käsitys kamppailusta näkyy siten, että venäläisessä ajattelussa esimerkiksi palvelunestohyökkäykset, edistyneet kyberhyökkäykset, operoiminen eri sosiaalisen median alustoilla, todellisen maailman orgaanisten ja masinoitujen tapahtumien hyödyntäminen informaatioympäristössä ja valtiollisten uutistoimistojen toiminnan kytkeminen näihin ymmärretään työkaluiksi informaationsodankäynnin kokonaisuudessa, joiden erottaminen toisistaan on keinotekoisia. (Giles 2016 s.8) Tämä näkyy myös venäläisessä käsitteessä ”informaatioavaruus”. Koska käsite informaatioavaruus on hyvin laaja, myös informaatioase on hyvin laaja määritelmä, ts. työkaluina voi olla erilaiset sosiaalisen median alustat, lehdet, erilaiset tv- kanavat, ja todellisen maailman tapahtumat.

Ajatuksena toiminnassa on, että syötettäessä tietoa ja narratiiveja eri kanaviin, vaikutetaan politiikkaan osaksi siten, että poliitikot altistuvat suoraan informaatiolle. Toinen vaikutus tulee siitä, että vaikutetaan kansaan ja näin äänestäjien kautta saadaan aikaan poliittisia vaikutuksia. Joko siten, että saadaan asioita poliitikkojen agendalle, tai pakottamalla poliittinen johto reagoimaan erilaiseen liikehdintään. Narratiivit yritetään myös saada medioiden käsittelyyn, joka lisää näiden uskottavuutta ja tiettyjä sanomia on onnistuneesti onnistuttu levittämään jopa akateemiseen debattiin. Yleisinä päämäärinä on esimerkiksi onnistua levittämään tulkintoja, jotka ovat edullisia Venäjälle ja heikentävät länsimaiden, tärkeimpinä USA:n, Naton ja EU:n arvovaltaa. (Giles 2016 s.22). Historiallisena taustana on syytä todeta, että jo kylmän sodan aikana Itä-blokissa pidettiin länsimaisia medioita tehokkaimpina disinformaation levittämisen välineinä. Mikäli halutut tiedot saatiin ujutettua länsimaiseen luotettavaan mediaan, viestien vaikutus moninkertaistui medioiden siteeratessa toisiaan. (Pacepa 2013 p.55).

Toisena ulottuvuutena, jota voidaan tulkita tuhoavan refleksiivisen kontrollin kautta, on yleisemmän tason pitkäaikainen informaatioidankäynti, jolla pyritään vain nollasummapelin periaatteella vahvistamaan Venäjää heikentämällä vastustajan yhteiskuntaa (Giles 2016 s.24). Tähän voidaan hyödyntää hyvinkin yllättäviä keinoja, esim. osallistamalla nettikeskusteluun elokuvista ja vaikkapa esittämällä, että elokuva on hyökkäys ihmisten arvoja ja identiteettiä vastaan. Esimerkkinä käytettiin Star Wars Last Jedi elokuvaan liittyvää keskustelua, jota pyrittiin kärjistämään polarisoivilla viesteillä. (Flore et. al. 2018 s.37). Näin on myös selvää, että huomattava osa keskustelijoista on tavallisia ihmisiä, joilla ei välttämättä ole tietoa siitä, että keskustelua ja mielipideympäristöä pyritään manipuloimaan. Tällaista vaikuttamista arvioitaessa on tärkeää muistaa informaatioidankäynnin periaate siitä, että tunnustetaan ja hyödynnetään yhteiskunnassa valmiiksi olevia haavoittuvuuksia ja yhteiskunnallisia jakolinjoja sen sijaan, että yritettäisiin tyhjästä luoda jotain täysin uutta: *“The vast majority of the population of the victim country does not even suspect that it is being subjected to information-psychological influence. This leads in turn to a paradox: the aggressor achieves his military and political aims with the active support of the population of the country that is being subjected to influence”*. (Giles 2016 s. 56). Tämä periaate käy myös yksiin refleksiivisen kontrollin teorian kanssa.

Samoin olennaista on venäläisistä lähteistä löytyvät näkemykset siitä, että avoimen konfliktin julistaminen ei ole edellytys informaatioavaruudessa tapahtuville operaatioille. Tämä poikkeaa läntisestä ajattelusta, jolle toisaalta on tyypillisempää siiloutuneempi ajattelu ja ongelmien jakaminen osaongelmiksi, joita lähestytään toisistaan

erillään. Samoin esimerkiksi Nato maiden doktriini kieltää huomattavan määrän informaationsodankäynnin vaikutustavoista, mikäli avoin konflikti ei ole käynnissä. (Giles 2016 s.10–11)

Tällaisessa ajattelussa informaatioavaruudessa tapahtuvat operaatiot nähdään osana pitkän tähtäimen strategisia päämääriä, kuten EU:n ja Naton heikentämistä, jotta tulevaisuudessa voitaisiin neuvotella Euroopan uudesta turvallisuusarkkitehtuurista paremmista lähtökohdista. Tämä ajattelun mukaan informaatiovaikuttaminen eri muodoissaan, niin valtiollisten, kuin ei valtiollisten toimijoiden toteuttamana nähdään kustannustehokkaimpana ei ydinpelotteeseen nojaavana menetelmänä (tai menetelmien kimppuna), jolla voidaan soluttautua, epävakauttaa, häiritä tai jopa lamauttaa valtion organisaatioiden toimintaa. Samoin voidaan kumouksellista toimintaa edistämällä, epäluottamusta poliittiseen johtoon lisäämällä ja kansalaisia hämäämällä demoralisoida kansalaisia ja asevoimia. (Gerasimov 2016 via Flore et. al. 2018 s. 36). Pohdittaessa minkä tahansa konventionaalisen sotavoiman (tehokas ilma-ase, panssarijoukot, tykistö) luonti- ja ylläpitokustannuksia, tämä ajattelu on helppo ymmärtää. Murto-osalla vaikkapa ilma-aseen vaatimasta budjetista voidaan aikaansaada globaalia ja vähäriskistä vaikutusta informaatioulottuvuudessa.

Tällaiseen ”nollasummapelin” periaatteella tapahtuvaan heikentämisen voidaan myös ajatella olevan tehokasta, mikäli tämä onnistutaan kytkemään jonkin todellisen, poliittisia ratkaisuja vaativan ongelman ympärille. Eri osapuolten pyrkiessä ratkaisemaan todellista ongelmaa, järjellisen ongelmanratkaisun tuhoavalla informaatiovaikuttamisella saadaan estettyä ongelman ratkaisu siten, että ilmapiiriä kärjistämällä ja osapuolia ruokkimalla saadaan sisäiset toimijat riitelemään keskenään. Tällöin normaali erimielisyyksiin ja näkemuseroihin perustuva erimielisyyksien ratkaisu saadaan ”saastutettua” siten, että keskustelu hajanaistuu ja polarisoituu ja tehokkaimmillaan päätöksentekoprosessi halvaantuu. Vaikuttamisen lopputuloksena on tulehtunut ilmapiiri, polarisaatio ja ratkaisematon ongelma, joka helposti voi jatkaa kasvamistaan. Ja, mikäli mahdollista, varsinaisen ongelman kasvua voidaan myös tehostaa. Ajankohtaisena esimerkkinä tästä toimii vaikkapa turvapaikanhakijoiden syöttäminen EU- alueelle, kuten tällä hetkellä on käynnissä itärajalla, ja jota toteutettiin laajassa mitassa Puolan ja Valko-Venäjän rajalla v. 2021.

Nähdäkseni olennaista aiheen hahmottamisessa poliittisen vaikuttamisen kontekstissa on, että vaikuttamisella ei välttämättä pyritä edistämään mitään tiettyä ideologiaa sen itsensä vuoksi, erityisesti hahmotettaessa toimintaa tuhoavan refleksiivisen kontrollin

kautta. Keskeinen havainto, joka tuli esiin useissa lähteissä, oli nimenomaan se, että vaikuttamista tehtiin monien, usein täysin painvastaisten ideologioiden kannattajiksi naamioituneina. Esimerkiksi Yhdysvaltain kontekstissa tässä hyödynnettiin mm. seksuaalivähemmistöihin ja rotukysymyksiin liittyviä jännitteitä. (esim. Aro 2019 s. 216, Pomerantsev 2019 s. 39, Nadler et al. 2018 via Till 2021 s.11, Howard et. al. esim. s. 9 & 20)

Tässä valossa huomioiden julkisessa keskustelussa keskustelu informaatiovaikuttamisesta on usein varsin rajallista, rajautuen vaikkapa valeutisiin, vihapuheeseen ja äärioikeiston propagandaan, vaikkakin nämä kaikki ovat vaikuttamiseen liittyviä todellisia ilmiöitä ja työkaluja. Aineiston perusteella kyse on kuitenkin moniulotteisemmasta kentästä. (Pomerantsev 2019 s. 237) Pääpaino siirtyy tällöin sisällön sijaan sen tunnistamiseen, milloin kyse on orgaanisesta liikehdinnästä ja milloin kyse on manipuloidusta keskustelusta, jossa toimijat hämärtävät identiteettinsä, alkuperänsä ja todelliset päämääränsä (Pomerantsev 2019 s. 237).

Informaatiovaikuttamisessa itse tapahtumaa ja sen todellisen maailman mittakaavaa olennaisempaa on usein se, että se saadaan vaikutuskanavien kautta esitettyä halutulla tavalla. Tämä ulottuu lähteiden mukaan jopa todellisiin sotatoimiin, esimerkkinä täysimittaisen sodan alkua edeltäneet taistelut Itä-Ukrainassa 2014 alkaen:” *What happened on the ground was almost irrelevant; the two governments just needed enough footage to back their respective stories...information age means that this equation has been flipped: military operations are now handmaidens to the more information effect.*” (Pomerantsev 2019 s.140).

Samoin informaatiovaikuttamisessa on joissain tapauksissa myös eduksi jäädä kiinni toiminnasta. Toisaalta kiinni jääminen ilman vakavia seuraamuksia toimii voimannäyttönä. Toisaalta esimerkiksi soluttautumalla amerikkalaisten protestiliikkeiden sisään ja jäämällä tästä kiinni, venäläiset voivat luoda myös narratiivia siitä, että mitään todellista alhaalta ylös suuntautuvaa kansalaisista lähtöisin olevaa liikehdintää ei ole edes olemassa, vaan kyse on aina ylhäältä alas masinoidusta liikehdinnästä. (Pomerantsev 2019 s. 89). Olkootpa kyseessä sitten protestiliikkeet Yhdysvalloissa, tai Venäjällä tapahtuva protestiliikehdintä, jolla pyritään edistämään vaikkapa demokratiaa, seksuaalivähemmistöjen asemaa, tai lehdistönvapautta. Venäläisessä narratiivissa on tärkeää, että Venäjällä tapahtuva liikehdintä voidaan esittää muun maailman, erityisesti Yhdysvaltain ja CIA:n masinoimina värihallankumousten ja erilaisina Venäjän vastaisten salaliittojen lietsomisena.

Tällainen vaikuttaminen osuu mielenkiintoisella tavalla vapaiden yhteiskuntien ihanteiden taustaa vasten. Sanan ja mielipiteen vapaus ja luotettavan tiedon välittäminen ovat länsimaisten yhteiskuntien ihanteiden keskiössä. Internetin käytön laajentuessa 1990-luvulta alkaen mahdollisuudet levittää tietoa ja ajatuksia, sekä keskustella ovat kasvaneet räjähdysmäisesti. Samalla on auennut myös mahdollisuuksia vaikuttaa suuriin ihmisjoukkoihin tavoilla, joita ei aiempina vuosikymmeninä ole voitu kuvitella. Yhdistettynä yleiseen tiedonvälityksen ja ideologioiden sirpaloitumiseen, on avoimissa yhteiskunnissa päädytty tilanteeseen, jossa toisaalta voidaan levittää tietoa nopeasti, mutta myös minkä tahansa tarinan ja tiedon rinnalle voidaan levittää vaihtoehtoisia versioita.

3.1 Historiallista taustaa

Ajattelu voidaan kytkeä myös Neuvostoliiton aikaiseen historialliseen taustaan ja sen tarkasteluun, mitä oikeastaan ymmärretään ”tiedustelulla” ja ”vakoilulla”. Siinä missä yleinen käsitys tiedustelutoiminnasta länsimaissa on se, että ensisijaisesti pyritään hankkimaan mahdollisimman paljon tietoa vastustajan salaisuuksista, Venäjällä toiminta ymmärrettiin tämän lisäksi myös suorana vastustajaan vaikuttamisena, tulevaisuuden manipulointina. Erityisesti pyrittiin luomaan ”uusia menneisyyksiä” vaikutuksen kohteille, jotta voitaisiin vaikuttaa siihen, miten maailma hahmottaisi nämä. (Pacepa 2013 s.5, Pacepa 2016 s. 41) Tämä kytkeytyi ajatukseen globaalin vaikutusvallan lisäämisestä maailman kommunistipuolueiden ja näihin suoraan tai peitellysti liittyvien organisaatioiden kautta (Flore et. al. 2019 s. 34) ja informaatioulottuvuuden aktiivinen hyödyntäminen kytkeytyy näin kiinteäksi osaksi kylmän sodan kamppailua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö informaatiovaikuttaminen olisi ollut lännessäkin tärkeässä roolissa, läntistä informaatiovaikuttamisen ulottuvuutta on edustanut esimerkiksi radioasemien, kuten Radio Free European ja BBC:n viestien ulottaminen Itä-blokin alueelle. (Till 2021 s.1363).

Toiminnan laajuudesta antaa käsityksen kuvaus, jonka mukaan Itä-blokin tiedusteluorganisaatioissa olisi kylmän sodan aikana toiminut yli miljoona upseeria ja useita miljoonia informantteja ympäri maailmaa. Näiden lisäksi tuli huomioida suuri määrä ulkomailla toimivia peitejärjestöjä, jotka olivat KGB:n luomia, tai joiden toimintaan KGB pystyi vahvasti vaikuttamaan. Kaikkien näiden tavoitteena oli hämätä länsimaita ja omaa väestöä, tai tukea tätä toimintaa. (Pacepa s. 38) Neuvostoliiton aikainen toiminta, niin sanotut ”aktiivitoimet” on tutkimuksessa jaettu ”mustaan propagandaan”, johon kuului väärennösten, vale uutisten ja huhujen tehtäviä. Valkoinen propaganda taas oli viestien levittämistä erilaisten mediakanavien kautta. Harmaa propaganda taas levitti disinformaatiota erilaisten

kansainvälisten peiteorganisaatioiden kautta. Kaikille vaikutustavoille on ollut olennaista se, että niiden todellinen alkuperä on pyritty huolellisesti peittämään. (Flore et. al. 2019 s. 34) Keskeistä on ollut, että menetelmät eivät ole olleet tiukasti erillään toisistaan, vaan vaikutuksessa on pyritty menetelmien ja kanavien linkittämiseen toisiinsa.

3.2 Toiminnan ilmenemismuotoja käytännössä

Teoreettisen tarkastelun lisäksi on myös paikallaan tuoda esiin erilaisia käytännön esimerkkejä erilaisista vaikutustavoista. Parhaiten tunnettuja ovat erilaiset trollit ja botit keskustelualustoilla ja eri somealustoilla. Botit, esimerkiksi X:ssä toimivat, voivat olla hyvin yksinkertaisia ja helposti tunnistettavia automaattibotteja, jotka toistavat yhtä tai useampaa yksinkertaista viestiä. Näiden tavoitteena on tuottaa haluttuja viestejä todelliseen keskusteluun pyrkien siihen, että edes jotkut todelliset keskustelijat ja mediat tarttuisivat näihin. Lisäksi somealustoilla vaikuttaa myös hienostuneempia, yhden tai useamman ihmisen ylläpitämiä tilejä, jotka esiintyvät jonain muuna, kuin mitä ovat ja jotka luovat somepresensiä ja uskottavuutta pidemmällä ajalla. (Pomerantsev 2019 s. 90 & 35-36).

Lähdeaineistosta löytyi kategorisointi tunnistetuista toimijoiden kategorioista informaatiovaikuttamisessa refleksiivisen kontrollin teorian kautta tarkasteltuna:

- Päätoimiset vaikuttaja-agentit
- Paikalliset värvetyt vaikuttajat, jotka jakautuvat kahteen kategoriaan.
 1. Ihmiset, joiden aikomukset ja ideologinen suuntautuminen eivät välttämättä ole yhteneviä tahon kanssa, joka hyötyy heidän toiminnastaan.
 2. Ihmiset, joiden toiminta internetissä hyödyttää tahoa, mutta joilla ei ole mitään yhteyttä heistä hyötyvän tahon kanssa, vaan motivaattorina usein esim. taloudellinen etu. Esimerkkinä USA:n v. 2016 presidentinvaalien aikana toimineet makedonialaiset nuoret, jotka tekivät Facebookissa miljoonia tuottamalla Trump-myönteisiä, Clintonin vastaisia salaliittoteorioita.
- Tietämättömät vaikuttaja-agentit. Tällä tarkoitetaan ihmisiä, jotka levittävät materiaalia, mutta jotka eivät tiedä, mitä he levittävät, ts. onnistunutta vaikuttamista, missä manipuloitu sisältö saadaan istutettua osaksi keskustelua. (Till 2021 s.6–11).

Kokopäivätoimiset vaikuttaja-agentit ovat nimensä mukaisesti työntekijöitä informaatiovaikuttamista tekevissä laitoksissa. Kokopäiväisissä työntekijöissä on kommentaattoreita, jotka yksinkertaisimmillaan kommentoivat anonyymisti tai nimimerkeillä

lehtien kommenttipalstoille ja erilaisille somealustoille, sekä työntekijöitä, jotka esimerkiksi ylläpitävät erilaisia sometilejä, joille parhaillaan luodaan uskottavaa somepresenssiä pitkällä ajalla (Pomerantsev 2019 s.35). Parhaiten tunnettu vaikuttamistyökalu on Jevgeni Prigozhinin perustama ja operoima Internet Research Agency IRA, ”Pietarin trollitehdas” ja tämän toiminnasta on myös useita sisäpiiriläisten paljastusjuttuja. Aineiston perusteella vaikuttaa, että kyseinen toimija on saanut ehkä suhteettomankin paljon huomiota, jonka takia muun toiminnan merkitys on saattanut jäädä vähemmälle huomiolle. Sisäpiiriläisten paljastuksista ilmenee, että mitä ilmeisimmin IRA:n Pietarin keskus on ollut vain yksi useista vastaavista toimijoista. Laitoksen toiminta nykymuodossaan on tiettävästi loppunut kesällä 2023 Jevgeni Prigozhinin vallankaappausyrityksen jälkeen. (Novaja Gazeta 6.7 2023).

Aineistosta jäi esimerkkitapauksena mieleeni parhaillaan viiden ihmisen ylläpitämä astrologia- aiheinen blogi. Blogin kohderyhmänä olivat kotirouvat, jotka eivät ole ensisijaisesti kiinnostuneita politiikasta. Blogin sisällöstä suuri osa oli tähtikarttoja, ennustuksia ja unien tulkintaa, mutta väleihin oli annosteltu tiettyjä poliittisia uutisia ja unien tulkittiin usein merkitsevän CIA:n, Naton ja Yhdysvaltojen kavalia salajuonia. Materiaalissa ei tuotu esiin, oliko kyseinen blogi suunnattu venäjän, vai englanninkieliselle yleisölle. (Pomerantsev 2019 s.35–36, Der Spiegel 1.6 2015)

”Tietämättömät vaikuttaja-agentit” ovat nähdäkseni keskeinen operaatioiden kohderyhmä ja samalla ryhmä, jonka myötä operaatioiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen muuttuu hankalaksi. Onnistuneessa vaikuttamisessa viestit sekoittuvat todelliseen kansalaiskeskusteluun ja uutisointiin ilman, että niitä tunnistetaan vaikuttamiseksi.

Toiminnalle on olennaista, ettei sitä voi yhdistää suoraan valtion johtoon, ja toiminnassa hyödynnetään paljon erilaisia freelance toimijoita. Nämä voivat levittää hyvin erilaisia viestejä eivätkä kaikissa tapauksissa edes tiedä toimeksiantajansa todellisia intressejä. Lisäksi toiminta liittyy valtion virallisten uutistoimistojen toimintaan, jotka puolestaan ovat taitavia toimimaan myös somessa.

On myös tunnistettu erilaisia uutis- ja internetsivustoja, joiden taustan väitetään olevan jotakin muuta, kuin mitä ne todellisuudessa ovat. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tunnistettu erilaisia netissä toimivia ”paikallislehtiä”. (Flore et. al. 2019 s. 16, Howard et. al. 2018 s. 26, Pomerantsev 2019 s.237). Nykyisen tiedon varassa voidaan uskoa, että esimerkiksi suomenkielinen MV- lehti menee tähän kategoriaan. Varsinkin nykyään asetelma on melko selkeä huomioitaessa, että päätoimittaja Janus Putkonen asuu Donetskin kansantasavallassa ja lehden sisällöt vastaavat hyvin tarkoin Venäjän narratiiveja. Alkaen

yleisestä Venäjän hallinnon sanomaa myötäilevästä viestinnästä ja päätyen yleiseen EU ja Nato vastaisuuteen, salaliittoteorioiden levittämiseen, ja instituutioita ja Suomen hallituksen toimintaa koskevan epäluottamuksen levittämiseen. Olennainen yleisen tason havainto lehden sisällöstä on se, että riippumatta mikä hallituskokoonpano on vallassa, yleisenä sanomana on aina epäluottamuksen lisääminen hallitusta kohtaan ja protestiliikkeiden sanoman edistäminen, ts. toiminta osuu informaatio­sodankäynnin periaatteisiin: *pressure, or distribution of information which discredits the enemy government in the eyes of its own citizens* (Komov, 1997; Thomas, 2004 via Vasara 2020 s.45). Sen sijaan ei käsittäkseni ole täysin voitu vahvistaa, oliko lehti jo perustamisvaiheessaan tällainen, vai syntykö se vaihtoehtojulkaisuna, joka luisui nopeasti venäläisten hallintaan.

3.3 Todellisuuskäsityksen hämärtäminen

Erilaiset salaliittoteoriat kytkeytyvät kiinteästi myös informaatio­sodankäyntiin. Salaliittoteoriat ovat tehokkaan viholliskuvan luojina aina olleet vallan säilyttämisen työkaluja. Nykyisessä informaatioympäristössä tilanne korostuu, sillä tiedon pimittäminen ja kontrollointi ei enää kehittyneissä yhteiskunnissa ole mahdollista. Toimivaksi vaihtoehdoksi on havaittu syöttää ihmisille niin paljon erilaisia vaihtoehtoisia kertomuksia ja mielikuvia siitä, että kaikki valehtelevat, että ihmisten mahdollisuudet hahmottaa totuus hankaloituu. Tällöin ei ole olennaista, vaikka ihmiset tunnistaisivatkin tietyt valheet ja älyttömät kertomukset. Pääasia on, että saadaan istutettua epäusko sitä kohtaan, että totuuden voisi hahmottaa riittävällä tarkkuudella ja epävarmuus siitä, mikä vaihtoehtoisista kertomuksista on lähinnä totuutta. Tämän terminä on radiohäirintään viittaava termi ”white jamming”, joka viittaa siihen, että taajuuden olennainen viesti peitetään toisarvoiseen kohinaan. (Pomerantsev 2019 s.68–69).

Mikäli levityskanavat levittävät samalla myös neutraalia ja paikkansapitävää tietoa, toimijat saavat uskottavuutta ja tällöin alustojen levittämät valheet toimivat myös paremmin. Tämä kytkeytyy myös keino­tekoiseen vaikuttamiseen eri kanavissa, jossa sananvapautta voidaan rajoittaa täyttämällä kanavat viesteillä, sensuurina äänen kautta. Samalla voidaan luoda valheellista kuvaa siitä, että tietyt ajattelutavat olisivat suositumpia, mitä ne todellisuudessa ovat. Nämä molemmat tekijät voidaan nähdä tilanteena, jossa maailmassa on siirrytty saatavilla olevan informaation rajallisuudesta informaation ylitarjontaan. (Pomerantsev 2019 s. 44)

Yleisenä huomiona salaliittoteorioissa ja disinformaatiossa on, että paras vaikuttaminen saadaan koostettua ”totuuden siemenen” ympärille. (Pacepa 2013 esim. s. 38–39, 85–86, 96). Tätä ei erikseen huomioitu lähteissä, mutta nähdäkseni tärkeä ulottuvuus salaliittoteorioissa on se, että myös todellinen kriittinen keskustelu saadaan pilattua liittämällä salaliittoteoriat todelliseen ongelmaan tai ilmiöön, jolloin kuplautuvassa ympäristössä myös ns. ”järkevät kriitikot” leimautuvat helposti salaliittoteoreetikoiksi. Tuoreista esimerkeistä käytännön esimerkkinä toimivat vaikkapa Ukrainan biolaboratoriot. Tosiasian ympärille, että maassa sellaisia on, ja että yhteistyötä on tehty myös amerikkalaisten kanssa, voidaan koostaa mitä mielikuvituksellisempia vaihtoehtoisia versiota eri kanavissa pyrkien siihen, että nämä versiot toisaalta hämärtäisivät todellisuuskäsitystä ja toisaalta leviäisivät myös medioiden käsittelyyn ja poliittiseen diskurssiin. Tosiasia on esimerkiksi myös se, että monet autoritaarisia hallintoja vastustavat demokratian edistämiseen pyrkivät liikkeet saavat rahoitusta ”demokratiakompleksilta”, kuten National Democratic Institute (NDI), the International Republican Institute (IRI) ja Freedom Houselta. (Pomerantsev 2019 s. 64) Mediaympäristön ollessa vaikuttajan käsissä, on hyvin helppoa luoda tarinoita tällaisista toimijoista hallinnon ja tiedustelupalvelujen peiteorganisaatioina ja vaikutustyökaluina (Venäläinen kertomus USA:n masinoimista väri vallankumouksista) ja syöttää tätä narratiivia myös ulospäin.

Huomioitavaa on, että tämä objektiivisuuden mahdollisuuden kiistäminen on jotain, jota aluksi käytettiin edistämään liberaaleja päämääriä, esim. eräs v. 1968 feministiliikkeen slogan oli ”objektiivisuus on vain miehen subjektiivisuutta.” Mikäli todellisuus on muovailtavissa, mikä estää ketä tahansa pyrkimästä luomaan omaa tulkintaansa todellisuudesta? (Pomerantsev 2019 s.158) Todellisuuskäsitykseen vaikuttaminen on olennainen osa refleksiivisen kontrollin teoriaa ja loppuun sopii teorian keskeisen kehittäjän suora lainaus: *“In contrast to a scholarly debate, the most inventive liar wins in conflict”* (Lefebvre via Vasara 2020 s. 40).

3.4 Sosiaalisen median toimintalogiikka

Koska sosiaalisen median alustat ja muu nykyinen tiedonvälitysympäristö on todettu toimivaksi ympäristöksi toteuttaa informaatiosodankäyntiä, on paikallaan lyhyesti kuvata alustojen toiminta- ja ansaintalogiikkaa. Jo niin varhain, kuin v. 2011 Googlen tekoälyinsinööri havaitsi, että Youtuben ympäristö tarjosi ihmisille yhä enemmän samankaltaista sisältöä, jota heidän oli todettu kuluttavan, luoden näin vahvistusharhoja ja kognitiivisia vinoumia. Samoin havaittiin, että alustan suosittelu sisältö ei mitenkään

oletusarvoisesti ollut faktapohjaista. Olennaista tiedon sijaan on tuottaa ihmiselle mielihyvää tuottavaa sisältöä ja saada hänet käyttämään aikaa palvelun parissa ja altistumaan mahdollisimman suurelle määrälle (kohdennettuja) mainoksia. (Pomerantsev 2019 s. 160–161).

Samoin hän havaitsi, että hakutuloksia oli helppo manipuloida. Hyvin resursoidut toimijat voivat ensinnäkin tuottaa suuria määriä sisältöä ja kanavia. Samoin keinotekoisesti manipuloimalla, kuten palkkaamalla suuri määrä ihmisiä katsomaan, kommentoimaan ja jakamaan videoita, on helppoa saada sisällölle paljon näkyvyyttä. Erikseen huomioitiin, että tässä valossa ei ole lainkaan yllättävää, että nimenomaan RT-kanavalla on huomattava määrä Youtube-kanavia. (Pomerantsev 2019 s. 160–161). Youtube näkyvyyden saavuttamisessa on myös onnistuttu vertaamalla RT:n näkyvyyttä esim. Al-Jazeeran, BBC:n ja CNN:n näkyvyyteen (ICA 2017 s.11).

Laajassa tutkimuksessa, jossa analysoitiin 54 miljoonaa kommenttia useissa Facebook ryhmissä, todettiin, että keskustelujen jatkuessa yhä radikaalimmat näkemykset pääsivät vallalle. Päätelmä oli, että kaikukammioiden kognitiiviset mallit johtivat luontaisesti polarisaatioon. Olennaista ei ole, ovatko kommentit puolueettomia tai paikkansapitäviä. Olennaista on voittaa väittely ja saada mahdollisimman paljon myönteistä huomiota samanmielisiltä ihmisiltä. (Pomerantsev 2019 s. 161–162). Tällä tavoin sensaatiomaisen ja vääristellyn, kuplille suunnatun yksipuolisen tiedon leviäminen, yksinkertaistettuna ”valeutisten”, nähtiin olevan oire ilmiöstä, joka on sisäänrakennettu sosiaalisen median rakenteeseen. Yhdistettynä siihen, että somealustat tarjoavat käyttäjätiedon analysointiin perustuvia, alun perin markkinointiin suunniteltuja työkaluja, jotka mahdollistavat myös eri kuplille räätälöidyn informaatiovaikuttamisen, ei ole lainkaan ihme, että somealustat ovat päätyneet myös ei-toivotun vaikuttamisen alustoiksi.

3.5 Vaikuttaminen internetaikakaudella ja populismi

Onnistunut vaikuttaminen internetalustoilla kytkeytyy myös populismin nousun analysointiin ja auttaa myös tämän hahmottamisessa. Pomerantsev esitti analyysissään, että kylmän sodan jälkeinen maailma, jossa selkeä ideologioiden kamppailu päättyi ja toisaalta puolueiden selkeä jakautuminen perinteiselle oikeisto - vasemmisto akselille hämärtyi, loi tiedonlevittämiskanavien kasvuun yhdistettynä erikoisen tilanteen. Hänen mukaansa selkeän ideologisen jaon häviäminen on luonut tilanteen, jossa vaikkapa politiikassa muodostetaan ”ad hoc” periaatteella yleisöjä, jotka yhdistetään näille räätälöidyillä sanomilla. Tämä

mielestäni rinnastuu Perelmanin retoriikan teoriaan, ennen kaikkea ”partikulaarisen yleisön” käsitteeseen, ts. sanoma muokataan vastaanottavan yleisön mukaan.

Tärkeä käsite on hajanaisten ryhmien kerääminen pienimmän yhteisen nimittäjän ympärille. Viestit voivat olla keskenään ristiriitaisiakin, kunhan on olemassa jokin tai joitain pienimpiä yhteisiä nimittäjiä, jonka kokonaisuudet voivat jakaa. Chantal Mouffen ajattelun mukaisesti populismia ei nähdä ideologiana, vaan strategiana (Pomerantsev 2019 s. 209). Samoin olennaisena onnistumisen kannalta nähdään, että ryhmät samalla tarvitsevat yhdistävän tekijän, jota vastustaa. Tällaiseksi sopii joko nimetty vastustaja, tai epämääräinen ”eliitti”, ”järjestelmä” ts. ”ne toiset”, mitä tällä milloinkin tarkoitetaan. Huomionarvoista on, että Pomerantsev ei kytkenyt tätä erikseen esimerkiksi oikeistopopulismiin, vaan näkee polarisaation kasvun 2000- luvun poliittisen elämän sisäänrakennettuna piirteenä ja kylmän sodan jälkeisen maailman laajempaan ominaisuutena. Venäläiset onnistuivat ensimmäisenä tunnistamaan ja toteuttamaan tämän käytännössä 1990- luvulla. Useille ryhmille viestintää muokkaamalla oli mahdollista kytkeä useita, arvomaailmoiltaan toisistaan poikkeavia ryhmiä yhden asian taakse (esim. Putinin äänestäminen) (Pomerantsev 2019 s. 222–223).

Informaatiovaikuttamisen ja tämän tutkielman kontekstissa tällaisia pienimpiä yhteisiä nimittäjiä voidaan tunnistaa; Yhdysvaltain vastaisuus, Naton vastustaminen, EU:n vastustaminen, islamin uhka, antisemitismin edistäminen ja rodullisten jännitteiden lietsominen eri osapuolten keskuuteen. Näissäkin tärkeää on tunnistaa ”totuuden ydin”, ts. todelliset yhteiskunnalliset ongelmat ja kiistakysymykset, joita voidaan hyödyntää vaikutusoperaatioita suunniteltaessa.

4. Tapausesimerkkejä

Niin sanottua kovaa dataa, jossa yhtiöiden tiedoista pääsisi suoraan analysoimaan vaikuttamista, ei ole kovin paljoa helposti saatavilla. Suurin datamassa suurilta someyhtiöiltä (esim. Facebook, Instagram, Twitter) saatiin tutkijoiden käyttöön Yhdysvaltojen v. 2016 presidentinvaalien jälkipyykissä. Tärkeä havainto oli, että Yhdysvaltoihin suuntautunut vaikuttaminen oli alkanut jo varhain, v. 2012. Lisäksi havaittiin, että vanhimmat tilit oli perustettu jo v. 2009, mutta epäselvää on, olivatko nämä jo alkujaan IRA:n perustamia, vai päätyivätkö nämä sen haltuun myöhemmin. Lisäksi havaittiin, että alkuaikoina tilit eivät välttämättä tehneet mitään ihmeellistä, vaan sen sijaan kyseessä lienee ollut uskottavan somepresensin kehittäminen ja pyrkimys saavuttaa syvälinen ymmärrys toiminnan kentästä ja toimintalogiikasta. Lisäksi havaittiin, että tilien toiminnan suuntaa muutettiin, esimerkiksi osa Yhdysvaltain vaaleissa aktiivisista vaikuttajatileistä oli toiminut aiemmin Indonesiaan

suuntautuneessa vaikuttamisessa. (Howard et. al. 2018 esim. s. 4 & 39, Pomerantsev 2019 s. 90).

Anonyymeilta alustoilta, kuten 4chan ja Reddit en nosta yksilöidymiä esimerkkejä, mutta totean, nämä tarjoavat erittäin hyviä alustoja manipulointiin ja tämä mainittiin myös lähdemateriaalissa. Samoin mainittiin, että kampanjoiden alkuperä voi olla missä tahansa. Myös aivan todellisessa liikehdinnässä, johon ei liity ulkoista manipulointia. Alustoilla voidaan esiintyä oman ideologian vastustajana ja esittää näiden argumentit niin heikosti ja karrikoidusti, että se tarjoaa mahdollisuuden kumota vastustajan argumentit ja saattaa tämä naurunalaiseksi. Tai esiintyä niin radikaalina ideologisena vastustajana, että se osoittaa vastustajan olevan vaarallinen radikaali, jota tuleekin vastustaa kaikin tavoin. Myös erilaiset uutiset ja videomateriaali saadaan tällaisten alustojen kautta leviämään erittäin nopeasti maailmanlaajuisesti. Näissä identiteetti on helppo peittää, tai se kuuluu jopa alustojen toimintaperiaatteisiin ja aktiivisella vaikuttamisella voidaan luoda manipuloitu kuva kansalaiseskustelusta ja mielipideympäristöstä. (Pomerantsev 2019 s. 203).

Tämän tyyppinen toiminta voidaan helposti ulottaa varsinaisten poliittisten ajatusten lisäksi mihin tahansa kulttuurisodan ulottuvuuteen, seksuaalivähemmistöihin liittyvistä asioista etnisten ja uskonnollisten ryhmien välisiin jännitteisiin, ts. alueille, joihin liittyvät sisällöt herättävät vahvoja tunnereaktioita puolesta ja vastaan. Alustat ovat myös luontaisia ympäristöjä vaikuttamiselle siksikin, että näissä voidaan käydä ja käydään moniäänistä valtaviiran mielipideilmaston vastaista keskustelua, joka ajatuksena edustaa sananvapauden ydintä. Samoin keskustelujen luonteeseen kuuluu usein varsin brutaali huumori, trollaaminen ironinen tai ”ironinen” esiintyminen milloin minkäkin ajattelun kannattajina. Myös tieto- ja kuvamateriaali leviää tavallisia medioita nopeammin näiden kautta, ilman filttäreitä ja ennakkosensuuria ja ilman normaalien uutiskanavien noudattamaa eettistä pohdintaa siitä, onko materiaalia soveliasta levittää.

4.1 Brexit

Britannian EU- eron edistäminen on varsin helposti ymmärrettävä Venäjän strategisten tavoitteiden kannalta ja vaikuttaminen oli helppoa liittää todelliseen Britannian sisäpoliittiseen kansalaiseskusteluun ja todellisten yhteiskunnallisten ongelmien korostamiseen. Brexitiä edistävää sanomaa levitettiin venäläisin työkaluin mahdollisuuksien mukaan ja IRA:n roolista on onnistuttu löytämään selviä viitteitä. Aineiston mukaan n. 156 000 Venäläisten operoimaa Twitter tiliä tuotti suurissa määrin pro-Brexit viestejä.

Viimeisen kahden vuorokauden ajalta ennen ratkaisevaa äänestystä on jäljitetty 45000 viestiä, joista monet ovat painottuneet Englannissa asuvien muslimien vastustamiseen. (Flore et. al. 2018 s.38)

4.2 Italia

Italian v. 2018 vaaleja tapausesimerkkinä käsittelevässä EU:n raportissa todettiin, että Italian v. 2018 vaaleihin vaikuttaminen, jota raportin mukaan tapahtui runsaasti, oli vähemmän aggressiivista, kuin monet muut tunnistetut operaatiot. Syyksi arvioitiin, että toisaalta Italian poliittinen ympäristö oli jo vahvasti polarisoitunut ja toisaalta Italiassa kokonaisuudessaan on jo kylmän sodan peruina melko läheinen suhde Venäjään verrattuna moniin muihin Euroopan valtioihin. Refleksiivisen kontrollin teoriaa ei mainita raportissa, mutta oma arvioni muun lähdemateriaalin perusteella on, että mahdollisesti tässä tapauksessa on ensisijaisesti pyritty luovaan refleksiiviseen kontrolliin, ts. poliittisen ilmapiiriin muokkaamiseen Venäjälle myönteiseksi pehmeämmän vaikuttamisen keinoin. (Flore et. al. 2018 s.48–49).

4.3 Yhdysvallat

Saatavilla olevasta aineistosta Yhdysvaltoihin suuntautuneesta vaikuttamisesta on eniten selkeää, yhtiöiltä peräisin olevaa dataa. Tässä aineistossa IRA:n toiminta on keskeisessä asemassa. Tästäkin aineistosta on huomioitava, että yhtiöt luovuttivat materiaalia käyttöön vain rajallisesti (Howard et. al. 2018 s. 40–41). Näiden tutkimusten pohjalta totean, että mediassa aiheen käsittely jäi usein pintapuoliseksi, painottuen epäilyihin Trumpin kampanjan suorasta yhteistyöstä venäläisten kanssa ja demokraattipuolueen tietomurtoihin, sekä äärioikeiston tukemiseen.

Tässä tutkimuksessa en rajaudu pelkästään laajemmin uutisoitujen ilmiöiden, kuten alt-right ja yleisesti arvokonservatiivista ja rasistista liikehdintää tukevien viestien tuottamiseen, jotka myös ovat todellisia ilmiöitä. Sen sijaan nostan esiin, että vaalikampanjan aikana ja sen jälkeen vaikuttajat esiintyivät somessa sekä (yleistä mielikuvaa vastaten) erilaisina oikeistonationalisteina ja konservatiiveina, mutta myös esimerkiksi mustina kansalaisoikeusaktivisteina, arvoliberaaleina ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien ajajina (Aceves 2018 s.177, Howard et. al. 2018 s. 39). Toiminnan moniulotteisuudesta antaa vaikutelman kymmenen suosituimman IRA:n perustaman Facebook- yhteisön lista: Being Patriotic, Stop A.I. (All Invaders), Heart of Texas, Blacktivist, United Muslims of America,

Army of Jesus, Brown Power, LGBT United, South United, and BM (Black Matters).
(Howard et. al. 2018 s.32)

Mustille ja arvoliberaaleille suunnatussa viestinnässä pyrittiin toisaalta saamaan yhteisöjä luopumaan demokraattiehdokkaan äänestämisestä ja pyrittiin rapauttamaan uskoa amerikkalaiseen demokratiaan. Toisaalta pyrittiin lietsomaan etnisten ym. ryhmien välisiä jännitteitä hyödyntämällä viestinnässä erilaisia kulttuurisodan elementtejä. (Pomerantsev 2019 s.39). Näin siis voidaan nähdä, että vaikuttamisessa oli kyse laajemmasta kokonaisuudesta, kuin pelkästään Trumpin saamisesta presidentiksi. Sen lisäksi pyrittiin horjuttamaan koko Yhdysvaltain sosiaalista rakennetta (Aceves 2018 s. 180).

Työkaluina somealustoilla olivat erilaiset meemit, todenmukaisten uutisten vahvistusharhaa luova esittäminen, sekä tiedon levittäminen todellisista tapahtumista vääristellen eri yleisöille sopivalla tavalla. Samoin luotiin paljon ryhmien identiteetteihin ja tunteisiin vetoavaa viestintää. Meemimateriaalista löytyy näytteitä esim. Aceves 2018 s. 241 alkaen. Varsinaisen vaalivaikuttamisen lisäksi aineistosta löytyi huomattavan paljon toimintaa, jossa ryhmien välisiä jännitteitä on pyritty lisäämään luomalla vastakkainasettelua ryhmien välille ja pyrkimällä radikalisoimaan toimijoita. Esimerkiksi esittämällä tapahtumat eri kanavissa kanavissa siten, että arvokonservatiiveille/rasistisille ryhmille rikolliset on esitetty BLM:n ja Clintonin kannattajina, mustille suunnatussa viestinnässä taas kaikki tapahtumat on käännetty osoitukseksi valkoisten mustiin kohdistamasta rakenteellisesta rasismista ja väkivaltaisesta vainosta. Toiminnassa käytettiin sekä valetilejä, että todellisten ihmisten henkilötietoja hyödyntäviä kaapattuja tilejä. (Aceves 2021 s. 190).

Lisäksi pyrittiin myös järjestämään todellisen maailman tapahtumia, kuten erilaisia mielenilmauksia. Usein pyrittiin myös siihen, että eri ryhmät osoittaisivat mieltä samanaikaisesti toisiaan vastaan. Venäläisten toimijoiden luomien Facebook-ryhmien kautta on esimerkiksi järjestetty Yhdysvalloissa sekä laajaa aseenkanto-oikeutta kannattava mielenosoitus ja tämän vastamielenosoitus. Näistä löytyy esimerkkejä mm. seuraavista lähteistä: (Aro 2019 s.216, Nadler et al. 2018 via Till 2021 s.11; Pomerantsev 2019 s.88–89). Samoin on hyödynnetty kaikkia sopivia todellisen maailman tapahtumia, esim. Charlottesvillen, Fergusonin ja Baltimoren tapahtumia (Seaboyer, & Giles 2018 s.39). Näihin liittyen ulkoisen manipuloinnin täsmällistä vaikutusta on mahdoton osoittaa, mutta joka tapauksessa radikalisoivaa ja vääristelyä viestintää on tuotettu eri osapuolille maksimaalisen sekaannuksen aiheuttamiseksi.

Koska kovaa dataa hyödyntävissä tutkimuksissa tarkastelu rajautuu suurten somealustojen kautta tapahtuneeseen vaikuttamiseen, voidaan olettaa, että merkittävä osa muilla alustoilla tapahtuneen liikehdinnän tutkimuksesta on jäänyt sisältöjen analyysin varaan. Tätä ei erikseen nosteta tutkimuksissa esiin, mutta toiminta, kuten viestien, meemien ja linkkien levittäminen on ollut helppo kytkeä anonyymien alustojen, kuten 4chanin, 8chanin ja Redditin keskusteluihin, jossa ne ovat sekoittuneet tehokkaasti todelliseen kansalaiskeskusteluun.

Tällainen polarisaation maksimointiin tähtäävä toiminta sopii täysin tuhoavan refleksiivisen kontrollin malliin, jossa informaatio-syötteellä, jonka alkuperä on hämärretty, pyritään aikaansaamaan kohteessa haluttu vaikutus. Lisäksi aiheiden mediakäsittely luo aineistoa, jota voidaan hyödyntää vaikutusoperaatioissa tulevaisuudessa ja parhaillaan saadaan operaatiot ruokkimaan itseään. Samoin on olennaista huomioida, että vaikuttaminen jatkuu myös vaalien jälkeen, tavoitteena tunnistettuja jakolinjoja syventämällä aiheuttaa yhä enemmän sisäistä hajaannusta Yhdysvalloissa (Pomerantsev 2019 s.39, s.87).

Mielenkiintoisena yksityiskohtana totean, että toinen löytämistäni tutkimuksista, joissa käsiteltiin laajemmin rodullisten jännitteiden lisäämistä ulkoista vaikuttamista käsittelevän materiaalin pohjalta on julkaistu v. 2018 nimellä Virtual Hatred: How Russia Tried to Start a Race War in the United States. Artikkelin otsikon ”yrittivät” asettuu mielenkiintoiseen valoon huomioitaessa vuoden 2020 laajalle levinneet levottomuudet, jotka saivat alkunsa George Floydin kuolemasta pidätystilanteessa. Tuskin koskaan voidaan varmuudella sanoa, kuinka suuri vaikutus ulkoa tulleella vaikutuksella on ollut, mutta voitaneen olla varmoja siitä, että se ei ole ainakaan helpottanut Yhdysvaltojen sisäisten jännitteiden lieventämistä. Samoin nähdään vaikuttamispyrkimysten pidempi strateginen aikajänne ja se, että toiminnan hedelmät saattavat tulla näkyväksi vasta vuosia myöhemmin.

Tämä ryhmien välisten jännitteiden kärjistäminen asettuu myös informaatiovaikuttamisen historiallista taustaa vasten mukautettuna teknologian suomiin mahdollisuuksiin. Jo niin varhain, kuin v. 1949 Yhdysvaltain Moskovan lähetystö oli tunnistanut mustien oikeuksiin liittyvät kysymykset Neuvostoliiton keskeiseksi propaganda-aseeksi, jonka takia asiaan piti kiinnittää huomiota, mikäli Yhdysvallat halusi esiintyä vapauden puolustajina (Pomerantsev 2019 s.111). Historiallinen esimerkki, joka mielestäni kuvaa hyvin sitä, että nykyinen informaatiovaikuttaminen on vanhaa toimintaa nykyiseen teknologiaan sopeutettuna, löytyi Itä-blokin tiedustelun aktiivitoimia kuvaavasta raportista, teksti on alkujaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen länteen siirtyneen KGB:n kenraalin

kirjasta: *”Our KGB staff, using new typewriters and wearing gloves so as not to leave fingerprints, typed up hundreds of anonymous hate letters and sent them to dozens of African missions. The letters, purportedly from white supremacists as well as average Americans, were filled with virulent racist diatribes. The African diplomats publicized some of the letters as examples of the racism still rampant in America, and members of the American and foreign press corps quoted from them.”* (Kalugin 1994 via Abrams 2016 s. 19)

Toinen esimerkki pitkäaikaisesta kylmän sodan aikaisesta vaikutustoiminnasta on antisemitismin lisääminen Euroopassa ja arabimaailmassa: *”The Securitate’s first major dezinformatsiya task in the new World War III was to help Moscow reignite anti-Semitism in Western Europe by spreading thousands of copies of an old Russian forgery, The Protocols of the Elders of Zion, in that part of the world. It had to be done secretly, so no one would know that the publications came from the Soviet bloc.”* Samoin arabimaailmaan levitettiin pitkällä ajalla erilaisten yksityishenkilöiden ja järjestöjen kautta samaa teosta ja muita väärennettyjä dokumentteja, joiden tarkoituksena oli todistaa juutalaisten ja Yhdysvaltain salaliitot arabimaailmaa vastaan, tämän toiminnan kerrotaan jatkuneen Neuvostoliiton hajoamiseen asti. (Pacepa 2013 s. 96 & 262–263). Nämä esimerkit toimivat toisaalta historiallisena taustoituksena, sekä esimerkkinä siitä, että toiminnalla ei sinänsä luotu mitään uutta, vaan ”puhallettiin jo olemassa olevaan hiillockseen.” Yhdysvaltain rodullisilla jännitteillä on pitkä historia, samoin kuin arabien, juutalaisten ja kristittyjen välisillä konflikteilla.

4.4 Kuinka merkittävä ilmiö lopulta on?

On vaikeaa arvioida luotettavasti, kuinka ennakoitavia tuloksia toiminnalla voidaan saada todellisessa maailmassa. Erityisesti sisäisten jännitteiden hyödyntämisessä vaikuttamisella kuitenkin saadaan tuloksia, erityisesti, mikäli yhteiskunnissa on valmiiksi tekijöitä, joihin vaikuttamisella voidaan tarttua. Toisaalta voidaan huomioda esimerkiksi Suomen tuore Nato-jäsenyys. On selvää, että tämän estäminen on ollut prioriteettilistalla korkealla Venäjän pyrkimyksissä, mutta joka tapauksessa tämä tapahtui varsin nopeasti täysimittaisen sodan alettua Ukrainassa, riippumatta siitä, millaista vaikuttamista tämän estämiseksi on tehty aiemmin.

Samoin, kuten Antti Vasara toteaa diplomityössään, on hyvin vaikeaa täysin varmuudella tunnistaa vaikuttamispyrkimykset ja toimet, mikäli vastustajan suunnitelma ei ole tiedossa. Tällöin on helppoa nähdä suunnitelmallista informaatiovaikuttamista sielläkin, missä sitä ei välttämättä ole. Tätäkin voidaan tosin pitää eräänlaisena onnistumisena.

Suhteellisen vähäiselläkin vaikuttamisella, josta jäädyään kiinni, tai ”jäädyään kiinni” saadaan levitettyä epävarmuutta ja käsitys siitä, että vaikuttamista ja vaikuttajia on kaikkialla. Tätä dilemmaa pohti myös Pomerantsev; Toisaalta on olennaista ymmärtää todellinen vaikuttaminen ja mahdollisuudet toteuttaa ei toivottuja operaatioita. Toisaalta pelkkä toimintaan reagointi (esim. sensuurilla) voidaan tulkita Kremlin maailmankuvaa vahvistavaksi, ts. informaatioavaruuden ymmärtämiseksi yhdeksi konfliktin näyttämöksi, jossa vastapuolen toiminnalta tulee suojautua. (Pomerantsev 2019 s. 113–114).

Vaikuttamisen sekoittuminen sisäpoliittisiin kiistoihin ei ole yllättävää, kun huomioidaan, että vaikuttamisessa pyritään hyödyntämään tunnistettuja jakolinjoja. Eri mieltä olevia ja erilaisia poliittisia näkemyksiä omaavia voidaan helposti leimata kärjekkäessä keskustelussa ”Pietarin trolleiksi” tai ”Neuvostoliiton aikaista propagandaa toistavaksi kommunisteiksi” silloinkin, kun kyse on vain tavanomaisista mielipiteenvapauteen kuuluvista näkemyseroista. Ja mielenkiintoiseksi (ja lähes mahdottomaksi luotettavasti tutkia) ongelma menee, kun huomioidaan, että useat keskustelijat ovat voineet tietämättään omaksua ajatteluunsa joitain ulkoa syötettyjä viestejä (unwitting agents of influence).

5. Päätelmät

Kokonaisuudessaan aiheen tutkiminen siten, että voitaisiin sanoa jotain ehdottoman varmaa, on varsin hankalaa. Ongelmana on, että propagandan ja vastapropagandan ympäristössä on hyvin hankalaa esittää varmoja väitteitä, varsinkin, kun toiminta pyritään salaamaan, alkuperä hämärtämään ja alkuperäismateriaaliin, kuten someyhtiöiden ja erilaisten alustojen käyttäjädataan ei pääse normaaleilla menetelmillä käsiksi. Lisäksi kokonaiskuvan hahmottamista hankaloittaa lähestymistapa, jossa muutamien yksittäisten suurten vaikuttajien sijaan olennaisemmassa roolissa on suuri joukko vähämerkityksisempiä vaikuttajia, ja joka hajauttaa käytetyt viesteiltään ristiriitaiset vaikutusmenetelmät lukuisiin eri kanaviin ja ajallisesti pitkille ajanjaksoille.

Lisäksi pitkän tähtäimen strateginen pyrkimys (esim. EU:n hajottaminen, kohdemaiden epävakauttaminen jännitteitä lisäämällä) tekee monista pienistä vaikutusyrityksistä hankalasti tulkittavia. On hankalaa ymmärtää jonkin lyhyellä tähtäimellä näennäisesti älyttömän tai hyödyttömän toimen vaikutusta, jolla ei ole selkeästi ymmärrettävää lyhyen tähtäimen päämäärää. Samoin hahmottamista hankaloittaa vaikuttamisen kytkeytyminen kiinteästi normaalin median toimintaan ja sananvapauden piirissä käytävään kansalaiskeskusteluun, joka normaalistikin pitää sisällään lukuisia näkemyksiä, ideologista vastakkainasettelua ja virheellistäkin tietoa. Kuten lähteistä ilmeni,

vaikuttaminen ei useinkaan luonut sinänsä uusia ilmiöitä, vaan hyödyntää olemassa olevia poliittisia kiistakysymyksiä ja tapahtumia.

Tutkimuskysymyksiin muotoutui tutkimuksessa seuraavat vastaukset:

1. Informaatiovaikuttamiseksi ymmärsin nimenomaan sellaisen vaikuttamisen, joka on ulkopuolelta manipuloitua siten, että toimijoiden todelliset identiteetit ja motiivit on hämärretty. Toiminta kytkeytyy vaikutettavien yhteiskuntien todellisten jännitteiden tunnistamiseen siten, että vaikuttaminen voidaan kytkeä orgaaniseen kansalaiskeskusteluun. Sekaannuksen aiheuttamiseen pyrkivään manipulointiin liittyvä olennainen seikka, joka usein jää julkisessa keskustelussa vähemmälle huomiolle, oli lähdeaineistosta löytyneet viitteet eri osapuolien samanaikaisesta manipuloinnista, ts. varsinaista ideologiaa olennaisempaa on hajaannuksen lisääminen. Vaihtoehtoisesti pyrkimyksenä voi olla poliittisen ilmapiirin muuttaminen vaikuttajalle mieleiseen suuntaan. Yleinen tapa ymmärtää vaikuttaminen on määritellä tämä valtiollisen, tai ei valtiollisen toimijan levittämään dis- mis- ja malinformaatioon (esim. HVK 17.8 2022). Kuitenkin informaatiovaikuttamisoperaatioita seuraamalla on havaittu, että usein vaikutuksessa hyödynnetään materiaalia, jota ei voi suoraan luokitella disinformaatioksi. Vaikkakin totuuden vääristelyllä, valikoidulla esittämisellä ja keskenään ristiriitaisten ”vaihtoehtoisten totuuksien” levittämisellä on merkittävä rooli. Vaikuttaminen ei myöskään läheskään aina ole vihapuhetta tai lakia rikkovaa, vaikka näidenkin hyödyntäminen on toiminnan yksi ulottuvuus.

Samoin sinänsä asianmukainen, oikeiden toimijoiden esittämä kritiikki ja vasta-argumentit saadaan informaatioympäristössä vesitettyä tuottamalla näiden rinnalle materiaalia, jolla todellinen harkittu vasta-argumentaatio saadaan sekoitettua erilaisiin valetta ja totuutta sekoittaviin salaliittoteorioihin. Poliittiseen toimintaan vaikutettaessa määritelmät myös politisoituvat. Samoin on mahdollista syöttää viestejä eri osapuolten informaatiokupliin. Tällöin riskiksi muodostuu, että epämieluisa informaatio leimataan disinformaatioksi ja ulkoiseksi vaikuttamiseksi ja mahdollisesti samaan aikaan omaksutaan vaikuttamista, joka hyödyntää itselle mieluista informaatiota ja tukee omia kognitiivisia vinoumia. (Pomerantsev 2019 s. 237)

Tämän sijaan olisikin mahdollista määritellä vaikuttaminen sisällön ja ilmenemismuotojen sijaan käyttäytymiseen; informaatiovaikuttamista/sodankäyntiä olisi toiminta, joka hyödyntäisi vaikuttamiskeinoja, kuten automatisoituja botteja,

palkattuja vaikuttajia, tekaistujen uutissivustojen enemmän tai vähemmän jäsenettyä yhteistoimintaa siten, että toiminta vaikuttaisi orgaaniselta kansalaiskeskustelulta, mutta joka todellisuudessa on masinoitu ja valjastettu edistämään tiettyjä päämääriä. Kuten luovan refleksiivisen kontrollin mukaista hidasta mielipidemuokkausta, tai tuhoavien metodien mukaista sekaannuksen ja jännitteiden lisäämistä. (Pomerantsev 2020 s. 237) Tällainen määrittely nähdäkseni laajentaisi aiheen tarkastelua ja mahdollisesti heikentäisi operaatioiden vaikutusta. Sen sijaan, että julkisessa keskustelussa jumiuduttaisiin syyttelemään poliittista vastustajaa disinformaation levittämisestä, ymmärrettäisiin, että molempien puolien peluuttaminen toisiaan vastaan on usein yksi vaikuttamismenetelmistä ja onnistuessaan erittäin tehokas kärjistäessään jännitteitä, jotka muutoin voisivat olla hyvinkin vähäisiä.

2. Refleksiivinen kontrolli, jossa toisaalta pyritään vaikuttamaan kohteen päätöksentekoon informaatioesityksiä annostelemalla ja saada kohde tekemään näennäisen itsenäisesti vaikuttajan kannalta edullinen päätös (luova refleksiivinen kontrolli) ja toisaalta pyritään hämärtämään käsitystä todellisuudesta, aiheuttamaan sisäistä sekaannusta ja hankaloittamaan tai lamauttamaan päätöksenteko (tuhoava refleksiivinen kontrolli) sopii informaatioodankäynnin tutkimiseen. Teoriaa on käytetty osassa aiheen tutkimuksia tutkimuksen apuvälineenä ja toisaalta venäläinen lähdemateriaali tukee oletusta, että refleksiivinen kontrolli muodostaa teoreettisen viitekehyksen, jota hyödyntäen vaikutusta pyritään suunnittelemaan. Refleksiivinen kontrolli tulee tällöin nähdäkseni ymmärtää kattokäsitteenä, joka mahdollistaa monia soveltamistapoja ja luovien ja tuhoavien menetelmien rajatkaan eivät ole selväpiirteisiä. Erityisesti poliittisen vaikuttamisen kontekstissa tarkastelua helpottaa taustalla olevien strategisten päämäärien ymmärtäminen, sikäli, kun ne ovat tiedossa. Tämä laava kattokäsitteenä ymmärtäminen on myös määritelmän heikkous. Mikä tahansa vaikuttaminen voidaan ymmärtää refleksiivisen kontrollin kautta, mikäli käsite määritellään riittävän lavasti.
3. Sekä länsimaisissa, että venäläisiä ja länsimaisia lähteitä sodaksi ymmärretään ensisijaisesti asevoimien välinen ”kuuma sota”. Kuitenkin on huomioitava, että erityisesti venäläisissä lähteissä informaatioavaruus mielletään konfliktin rintamaksi ja lähteiden mukaan informaatioavaruudessa tapahtuvaa aggressiivistakin toimintaa voidaan hyödyntää myös rauhan oloissa. Tällöin päämääräksi katsotaan usein poliittisten päämäärien ajaminen, sodan välttäminen, tavoitteiden saavuttaminen ilman asevoimaa, ja vastustajan sisäinen heikentäminen, jotta saavutettaisiin edullisempi asema mahdollisessa tulevaisuuden konfliktissa. Ongelma uskoakseni

säilyy tulevaisuudessakin. Mahdollisesti tulevaisuudessa näemme tilanteen, jossa rauhan käsitteen alle liitetään myös informaatioavaruus, jonka suvereniteetin kunnioitukseen tai loukkaamisen suhtaudutaan saman kaltaisesti, kuin rajojen ja ilmatilan kunnioittamiseen. Tällainen tilanne johtaisi myös tilanteeseen, jossa internetin kehittymisen myötä nousseet ihanteet vapaasta tiedon ja ajatusten globaalista virrasta romuttuisivat ja maailma jakautuisi oletettavasti geopoliittisia vaikutuspiirejä mukaileviin kupliin. Tällainen skenaario nähtiin aineistossa myös autoritaaristen hallintojen edun mukaisena, sillä tällainen estäisi myös autoritaaristen hallintojen kannalta epämieluisan vaikuttamisen leviämisen heidän vaikutuspiirissään.

4. Vaikuttamismuodot nykypäivän ympäristössä ovat hyvin moninaisia ja mikään ei viittaa siihen, että kanavien määrä tulisi vähenemään. Vaikuttamista voidaan tehdä somealustoilla, anonyymeilla alustoilla, vaihtoehtojulkaisujen sivulla ja vaikuttajan kontrollissa olevan median kautta siten, että isommat ja merkittävämmät operaatiot voidaan kytkeä yhteen useiden toimijoiden yhtäaikaisena, monesta suunnasta toteutettuna ja näennäisesti toisiinsa liittymättöminä operaatioina. Samalla pyritään usein siihen, että vaikuttaminen nousisi myös muiden medioiden käsittelyyn ja poliittiseen keskusteluun ikään kuin kyse olisi kansalaisista lähtöisin olevasta ilmiöstä. Usein hyödynnetään myös todellisen maailman tapahtumia, jotka voivat olla järjestettyjä, tai itsestään syntyneitä.

Olennaista on myös ymmärtää, että venäläisessä toiminnassa tekniset operaatiot (tietomurrot, palvelunestohyökkäykset), todellisen maailman tapahtumat ja psykologiset operaatiot ovat saman toiminnan eri työkaluja, eikä toimia kategorisoida tiukasti erilleen toisistaan. Toiminta voi myös olla ajoittain vähäistä ja erilaisten tärkeiden tapahtumien yhteydessä taas hyvin intensiivistä. Suurilla valtiollisilla toimijoilla on todennäköisesti parhaat resurssit laajamittaiseen globaaliin vaikuttamiseen. Vaikuttamisessa voidaan hyödyntää myös ihmisiä, jotka eivät välttämättä tiedä osallistuvansa ulkopuolelta tulevaan vaikuttamiseen. Ts. heidän tapaansa hahmottaa todellisuus pyritään vaikuttamaan ja onnistuessaan tämä johtaa siihen, että toimijat omaksuvat ajattelunsa ja käyttäytymiseensä vaikuttajan haluamia vaikutteita.

Kuten mikä tahansa, tämänkään ulottuvuuden merkitystä ei nähdäkseni tule sen enempää liioitella, kuin vähätelläkään. Toisaalta on ymmärrettävä, että mikäli vaikutusmahdollisuuksia on käytettävissä, niitä epäilemättä tullaan käyttämään myös yleensä sotilaalliseksi

miellettyjen päämäärien ajamiseen. Samoin on huomioitava, että jo itse ilmiön tunnistaminen ja siihen reagoitakin on eräänlainen onnistuminen vaikuttajalle. (Pomerantsev 2019 s.114). Yhteiskunnat käyttävät huomattavasti resursseja ilmiön analysointiin ja estämiseen ja julkiseen keskusteluun tulee vainoharhaisuutta nähtäessä vaikutusta myös siellä missä sitä ei ole. Samoin tulkinnat vaikuttamisesta sekoittuvat sisäpoliittisiin kiistoihin.

Nähdäkseni toiminta on myös sellaista, että sillä on vaikeaa saada aikaan täsmällisesti kontrolloitua lopputulosta varsinkaan lyhyellä tähtämellä. Ja kuten mikä tahansa sotilaallinen tai rauhanomainen hanke, operaatio voi onnistua yli odotusten, epäonnistua, tai vaikutukset todellisen maailman tapahtumiin voivat jäädä lieviksi. Toisaalta pitkäkestoisesti jatkuvien operaatioiden, vaikka olisivatkin vaikutuksiltaan vähäisiä, kumuloituvaa vaikutustakaan ei tule vähätellä. Nykyaikainen informaatioympäristö toisaalta mahdollistaa vaikuttamisen useiden kanavien kautta, mutta toisaalta ihmisten huomiosta ovat kilpailemassa lukuisat muutkin houkutukset. Kuten eräs vaikuttaja itse totesi, on helpompaa saada vaikkapa jokin hashtag manipuloimalla trendaamaan X:ssä, kuin levittää jotain tietyn somekuplan ulkopuolelle ja aidosti juurruttaa jokin ajatus osaksi orgaanista keskustelua (Buzzfeed 24.9 2017).

Ei toivotun informaatiovaikuttamisen ongelma voi myös hahmottaa laajemmin filosofisena ongelmana luotettavan tiedon ja vapaan tiedonvälityksen ihanteiden kautta. Lähdeaineistossa tuli esiin mahdollinen skenaario siitä, että 1990–2000- luvun alun ihanteista globaalista informaatioavaruudesta, jossa tieto ja ajatukset virtaavat vapaana, päädytäänkin ”informaatorauhaan” (tai sotiin), jossa monipolaarisen maailman suuret toimijat kunnioittavat rauhan vallitessa toistensa ”informaatioavaruuden suvereniteettia”. Tätä pidettiin myös suurten autoritaaristen toimijoiden, kuten Kiinan ja Venäjän intressien mukaisena. Siinä missä lännessä ongelmaksi katsotaan disinformaation ja muun informaationsodankäynnin keinoin tapahtuvat sisäiset hajottamispyrkimykset, Kiina ja Venäjä kokevat haitallisiksi ulkoisiksi vaikutteiksi demokratian ja universaalien ihmisoikeuksien tapaisten ideoiden levittämisen, sillä nämä vaarantaisivat laajetessaan hallintojen aseman niiden nykyisessä muodossa. (Pomerantsev 2019 s. 83 & s.113).

LÄHTEET

Aceves W J: Virtual Hatred: How Russia Tried to Start a Race War in the United States. Michigan Journal of Race & Law Vol.24 2018

Aro, Jessikka: Putinin trollit: Tositarinoita Venäjän infosodan rintamilta Johny Kniga 2019

Buzzfeed 24.9 2017: This Russian Hacker Says His Twitter Bots Are Spreading Messages To Help Germany's Far Right Party In The Election

<https://www.buzzfeednews.com/article/henkvanness/these-russian-hackers-say-theyre-using-twitter-bots-to-help>

Chotikul, Diane: The Soviet Theory of Reflexive Control in Historical and Psychocultural Perspective_A Preliminary Study. Naval Postgraduate School, 1986

Der Spiegel 1.6 2015: 'The Hatred Spills over into the Real World'

<https://www.spiegel.de/international/world/interview-with-ex-russian-internet-troll-lyudmila-savchuk-a-1036539.html>

Flore, M, Balahur A, Podavini A, Verile M: Understanding Citizens' Vulnerabilities to Disinformation and Data-Driven Propaganda. Case Study: The 2018 Italian General Election. European Commission, JRC Technical Reports 2019

Giles, Keir: Handbook of Russian Information Warfare. Research Division Nato Defense College 2016

Giles, Keir Sherr, James Seaboyer, Anthony: Russian Reflexive Control. Royal Military College of Canada 2018

Howard, P N, Ganesh, B, Liotsiou D, Kelly J, Francois C: The IRA, Social Media and Political Polarization in the United States, 2012-2018. Computational Propaganda Research Project, University of Oxford 2018

Huoltovarmuuskeskus (HVK) 17.08.2022

<https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/a/huoltovarmuuskeskus-rakentaa-kykya-torjua-informaatioaikuttamista>

ICA: Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections 2017

MIT Technology Review 14.8 2018: How social media took us from Tahrir Square to Donald Trump

<https://www.technologyreview.com/2018/08/14/240325/how-social-media-took-us-from-tahrir-square-to-donald-trump/>

Novaja Gazeta 6.7 2023: Yevgeny Prigozhin's 'troll factory' is no more. We spoke to former employees of Prigozhin's media empire about what they used to do for a living

<https://novayagazeta.eu/articles/2023/07/06/trollsbane-en>

Pacepa, Ion, Rychlak, Ronald: Disinformation: Former Spy Chief Reveals Secret Strategies for Undermining Freedom, Attacking Religion, and Promoting Terrorism WND Books 2013

Pacepa, Ion, Rychlak, Ronald: Looming disaster WND 2016

Pomerantsev, Peter: This Is Not Propaganda. Adventures in the War Against Reality. Faber & Faber 2019

Sun Tzu: Sodankäynnin taito Oxford University Press, 1963, suomennoksen neljäs painos, WSOY 1995

Spiegel International 1.6 2015: 'The Hatred Spills over into the Real World

<https://www.spiegel.de/international/world/interview-with-ex-russian-internet-troll-lyudmila-savchuk-a-1036539.html>

Vasara, Antti: Refleksiivisen kontrollin mallit ja vastustajan päätöksentekoon vaikuttaminen Venäjän sotaharjoituksissa 2010-luvulla. Diplomityö, Yleisesikuntaupseerikurssi 59. MPKK 2019

Vasara, Antti: Theory of Reflexive Control. Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy. Finnish Defence Studies 22. MPKK, 2020

Yang, A Reflexive Control and Cognitive Vulnerability in the 2016 U.S. Presidential Election. Journal of Information Warfare Vol.18, No.3, 2019

Yle 6.3 2021: Emilia Seikkanen pääsi Berliinissä töihin trendikkääseen media-alan yritykseen – pian hän tajusi olevansa osa Venäjän maailmanlaajuisia vaikuttamisverkostoa

<https://yle.fi/a/3-11814966>